

Islam als Inspiratie

Moslimvrouwen en Vrijwilligerswerk

Afstudeerscriptie CMV
Annabelle Lock
Haagse Hogeschool
juni 2004

Voorwoord

De scriptie is mijn laatste en één van de moeilijkste leerervaringen van mijn opleiding. Het heeft mij spanningen opgeleverd, maar uiteindelijk het vertrouwen in mijzelf en in de keuze voor de richting die ik opga na mijn studie.

Tijdens deze studie, *Culturele Maatschappelijke Vorming (CMV)*, die steeds beter aansloot bij mij, ben ik gegroeid en heb ik veel geleerd. Hiervoor wil ik bedanken de docenten en jaargenoten van CMV van de Haagse Hogeschool, mijn praktijkbegeleiders en extra dank aan José Kouwenhoven, mijn scriptiebegeleidster. En natuurlijk de vrouwen die hebben meegewerkt aan het praktijkgedeelte. Bedankt voor jullie openheid.

Speciale dank aan dié personen uit mijn omgeving die mij tijdens het schrijven van mijn scriptie op cruciale momenten hebben gestimuleerd en mijn gedachten hebben helpen ordenen. Ik heb dit als zeer waardevol ervaren.

Nu, na vier jaar, in tevredenheid met de afronding van mijn scriptie, kan ik als CMV'er het werkveld in en ben ik gemotiveerd om mijzelf te blijven ontwikkelen.

Annabelle Lock,
juni 2004

Inhoud

INLEIDING	2
1. VERKENNINGSPLAN.....	4
1.1 DOELSTELLING	4
1.2 VRAAGSTELLING	4
2. THEORETISCHE BENADERING.....	7
2.1 VRIJWILLIGERSWERK	7
2.1.1. <i>Definiëring van het vrijwilligerswerk</i>	7
2.1.2 <i>Vrijwilligerswerk in de historische context</i>	8
2.1.3 <i>Vrijwilligerswerk in relatie tot de samenleving</i>	9
2.1.4 <i>Actuele ontwikkelingen</i>	11
2.1.5 <i>Redenen voor het doen van vrijwilligerswerk</i>	12
2.2 VRIJWILLIGERSWERK BINNEN MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE	14
2.2.1. <i>Definitie maatschappelijke participatie</i>	15
2.2.2. <i>Toelichting op de definitie maatschappelijke participatie</i>	15
2.2.3 <i>Civiele samenleving</i>	16
2.2.4. <i>Participatie in een ruimere context</i>	16
2.2.5 <i>Belang maatschappelijke participatie</i>	17
2.3 ISLAM EN MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE.....	19
2.3.2 <i>Islam als zingevingsysteem</i>	20
2.3.3 <i>Zingeving en goddelijke kenmerken</i>	21
2.3.4 <i>Taqwa en Ihsan</i>	22
3. MOSLIMA'S AAN HET WOORD	24
3.1 REDENEN VOOR VRIJWILLIGERSWERK	25
3.2 ISLAM ALS INSPIRATIE	26
3.3 BELEMMERINGEN	27
4. BIJDRAGE VAN DE CMV'ER.....	30
4.1 DE CMV'ER.....	30
4.2 BIJDRAGE VAN DE CMV'ER	30
4.3 METHODIEKEN	35
5. SLOTBESCHOUWING	37
LITERATUUR	40

Inleiding

Ik wil als afsluiting van mijn studie en begin van mijn loopbaan mij graag in zetten voor migrantenvrouwen. Ik maakte kennis met deze doelgroep tijdens mijn derdejaarsstage bij Stichting Ontmoeting met Buitenlandse Vrouwen (OBV). Het doel van de stichting is door middel van thuislessen en laagdrempelige groepslessen de zelfredzaamheid van migrantenvrouwen te vergroten. Deze taallessen worden gegeven door vrijwilligers. De kracht van de gelijkwaardige ontmoeting van vrouwen uit verschillende culturen inspireert mij om deze scriptie te schrijven. Ik geloof dat de positie van moslimvrouwen in een achterstandssituatie te verbeteren is door middel van maatschappelijke participatie. Tevens ben ik gemotiveerd mensen te stimuleren tot bewustwording van hun medeverantwoordelijkheid in deze samenleving. Daarnaast heb ik interesse in andere culturen, levensstijlen en geloofsovertuigingen, waaronder de islam. Ik vind het belangrijk deze interesse op een positieve manier te gebruiken en tegengas te geven aan de negatieve berichtgeving in onder andere de media. Bovendien ben ik ervan overtuigd, dat wanneer je een proces van verandering in gang wilt brengen, je dit moet stimuleren vanuit de vrouwen en hun leefwereld zelf.

In de eerste plaats koos ik ervoor mij te richten op emancipatie van geïsoleerde migrantenvrouwen (doelgroep van het OBV) en de Islam. Maar door het nader bekijken van het onderwerp, verschillende cases en mijn eigen ervaring, kwam ik tot de conclusie dat de emancipatie en participatie niet belemmerd wordt door de religie. Maar door andere factoren zoals: slechte beheersing van de taal, slechte werkomstandigheden, culturele belemmeringen, psychosomatische klachten, lichamelijke klachten, gezin/familie belemmeringen, huisvesting in een 'zwarte' wijk, enzovoort. Hier is sprake van een zeer breed en complex veld, waar mijn inziens noodzakelijk onderzoek verricht dient te worden.

Ik doe dit onderwerp te kort als ik mijn afstudeerscriptie hierover schrijf (in verband met tijd en mogelijkheden), dus heb ik gekozen voor een aangrenzend onderwerp; maatschappelijke participatie van moslimvrouwen in Nederland. Voor dit onderwerp is al meer aandacht, maar er zijn nog weinig handvatten voor. Hierbij beperk ik mij op moslimvrouwen die hier in Nederland zijn geboren of volwassen zijn geworden en hun emancipatieproces (hebben) doorlopen. Ik ga ervan uit dat dit niet hetzelfde proces is als dat wat 'autochtone Nederlandse' vrouwen (hebben) doorlopen. Er spelen immers andere aspecten mee. Denk aan de opgelopen achterstand door de migratie of migratie van de ouders en het (moeten) vormgeven van eigen cultuur en religie in een afwijkende Nederlandse cultuur. Een Nederlandse maatschappij die andere verwachtingen heeft van vrouwen en van burgers in het algemeen.

Ik ben ervan overtuigd dat maatschappelijke participatie belangrijk is voor de ontwikkeling en emancipatie van de (islamitische) vrouwen en dat hun (maatschappelijke) inbreng een waardevolle bijdrage is aan de samenleving.

Hier is voor mij de leidende vraagstelling uit voortgekomen:

Hoe kan een CMV'er vrijwilligerswerk door moslimvrouwen in Nederland bevorderen en daarbij de islam als aanzet gebruiken?

Ik kies voor vrijwilligerswerk als vorm en onderdeel van maatschappelijke participatie, omdat ik het debat over maatschappelijke participatie wil concretiseren. Ik heb erg positieve ervaring als vrijwilliger en in het werken met vrijwilligers. Ik zie vrijwilligerswerk als een belangrijke vorm om je betrokkenheid te tonen en je betrokken te blijven voelen bij anderen en andere groepen in de samenleving.

Voor mij werkt vrijwilligerswerk inspirerend, het biedt mij de kans me verder te ontwikkelen en het brengt me in contact met mensen die ik anders niet ontmoet.

Met deze scriptie hoop ik kennis te geven van de leefwereld van moslimvrouwen, als aanzet tot de ontwikkeling van methodieken en in het kader van vrijwilligersbeleid voor de werving en

begeleiding van moslimvrouwen voor en bij vrijwilligerswerk door de CMV'er, met als doel de bevordering van de maatschappelijke participatie van deze groep. Hierbij is een belangrijk aspect de bewustwording onder professionals van de noodzaak en het voordeel van een andere benadering van deze doelgroep.

Daarnaast hoop ik steun te geven aan islamitische (migranten)vrouwen bij het vormgeven van hun leven en levenswijze in deze maatschappij.

Als laatste wil ik bijdragen aan een positievere beeldvorming van de Islam en moslima's.

Deze verkenning zal voornamelijk bestaan uit het belichten van literatuur. Daarnaast houd ik een panelgesprek met de doelgroep. Ik heb gekozen voor een panelgesprek, omdat ik de vraagstelling wil beantwoorden vanuit de doelgroep zelf, zodat aanbevelingen beter aansluiten bij de leefwereld van de doelgroep. Om een indicatie te krijgen van de leefwereld van moslima's in de praktijk nemen 4 vrouwen deel aan het gesprek. Als meerwaarde van een panelgesprek boven een interview zie ik de aanvulling en stimulering die de panelleden elkaar kunnen geven. De gegevens uit het panel worden teruggekoppeld naar de theorie. Vanuit mijn kennis van CMV en de theorie beschrijf ik welke bijdrage de CMV'er kan leveren. Vervolgens kom ik tot aanbevelingen voor organisaties die de doelgroep moslimvrouwen willen werven voor vrijwilligerswerk.

De opbouw van deze scriptie is als volgt: in hoofdstuk 1 staat het kader van deze verkennende studie, met hierin de doelstelling, vraagstelling en de deelvragen. Vervolgens zullen de deelvragen over theoretisch benadering van vrijwilligerswerk, maatschappelijke participatie en de islam beantwoord worden in hoofdstuk 2. In hoofdstuk 3 laat ik moslima's aan het woord over hun ervaringen met en motivatie voor het doen van vrijwilligerswerk, tevens worden hier de belemmering bij het doen van vrijwilligerswerk belicht. Afsluitend koppel ik voorgaande hoofdstukken met mijn kennis van CMV en kom ik tot beantwoording van de hoofdvraag. In de slotbeschouwing zal de conclusies van deze verkenning nogmaals kort herhalen en aanbevelingen geven.

1. Verkenningplan

In dit hoofdstuk beschrijf ik het kader van deze verkennende studie, met hierin de doelstelling, vraagstelling en de deelvragen.

1.1 Doelstelling

Met deze scriptie wil ik een bijdrage leveren aan de bevordering van maatschappelijke participatie van moslimvrouwen in Nederland. Hierbij richt ik mij op een specifiek onderdeel van maatschappelijke participatie: vrijwilligerswerk binnen het welzijnswerk. Deze bijdrage lever ik door kennis te geven over vrijwilligerswerk als onderdeel van maatschappelijke participatie, door middel van informatie vanuit de Islam over maatschappelijke participatie en door kennis te geven van de motivatie, belemmeringen en andere aandachtspunten van moslimvrouwen voor het doen van vrijwilligerswerk. Vanuit deze kennis maak ik een verbinding met het CMV-werk en welke bijdrage de CMV'er mijn ziens, kan leveren, om zo aanbevelingen te geven voor organisaties en professionals die moslima's in hun vrijwilligersbestand willen.

Het doel van deze scriptie bevindt zich op drie niveaus, waar de scriptie direct of indirect invloed op uit oefent:

- **Individu**
 - stimulering voor moslimvrouwen voor het doen van vrijwilligerswerk
 - bieden van mogelijkheid tot maatschappelijke participatie voor moslimvrouwen
 - achterstand verkleinen door middel van maatschappelijke participatie
 - ondersteuning voor migrantenvrouwen voor het vormgeven van hun leven en levenswijze in Nederland
- **Organisatie/professional/CMV'er**
 - bewustwording onder professionals van de noodzaak en het voordeel van een (andere) benadering van deze doelgroep
 - stimulering van werving en binding van deze nieuwe doelgroep
 - aanzet tot ontwikkeling van nieuwe methodieken voor deze doelgroep
 - bewust inzetten van competenties en methodieken door de CMV'er bij deze doelgroep
 - kleurrijker worden van (vrijwilligers)organisaties
- **Maatschappij**
 - vrijwilligerswerk een plaats geven binnen het debat over maatschappelijke participatie
 - zichtbaar maken van de doelgroep
 - door middel van positieve 'aandacht' beeldvorming over islam en moslimvrouwen verbeteren

1.2 Vraagstelling

Vanuit de geschetste probleemstelling in de inleiding en de hierboven beschreven doelstelling ben ik tot de volgende vraagstelling gekomen:

Hoe kan een CMV'er vrijwilligerswerk door moslimvrouwen in Nederland bevorderen en daarbij de islam als aanzet gebruiken?

Begrippen definiëring

CMVer. 'Het gaat bij Culturele en Maatschappelijke Vorming om agogische dienstverlening op cultureel en sociaal terrein. De agogische dienstverlening beoogt door middel van begeleiding, organisatie en beleid mensen te ondersteunen bij het vormen van zichzelf en het vormgeven van hun sociale en culturele situatie. Daarbij kan het gaan om individuen, groepen, organisaties en de samenleving in het geheel. Culturele en Maatschappelijke Vorming is gericht op het vergroten van handelingsmogelijkheden van individuen en groepen. De vorming vindt zo plaats dat de zelfwerkzaamheid en de zelfstandigheid worden bevorderd en de culturele en maatschappelijke potenties van deze groepen erdoor groeien (....) Hun individuele en maatschappelijke positie moet er - waar nodig, wenselijk en mogelijk - beter van worden. Daarbij moeten mensen ook worden gestimuleerd tot actief burgerschap, tot het nemen van individuele en maatschappelijke verantwoordelijkheid' (Waal, de, 2001, 22).

Vrijwilligerswerk: 'Vrijwilligerswerk wordt doorgaans omschreven als werk voor andere mensen, organisaties of de samenleving, dat onbetaald, onverplicht en in georganiseerd verband wordt verricht. Onbetaald werk buiten georganiseerd verband, zoals hulp aan bureaus of bekenden, valt buiten deze omschrijving' (Daal, H.J., van, 1995, 7). Vrijwilligerswerk beschouw ik als onderdeel van maatschappelijke participatie. Vanaf dit uitgangspunt definieer ik het begrip maatschappelijke participatie hieronder.

Maatschappelijke participatie: 'Deelname van (groepen) burgers aan de samenleving, zoals het hebben van werk, volgen van onderwijs, betrokken zijn bij leefbaarheid van de eigen omgeving' (www.nizw.nl, 2004).

Moslimvrouwen: Dit zijn vrouwen die de islam als religie hebben. In deze scriptie richt ik mij op vrouwen die het moslim-zijn bewust hebben gekozen, eventueel naar aanleiding van hun islamitische opvoeding. Dit eerste is van belang, omdat hierdoor inhoudelijk over het gekozen geloof nagedacht wordt en er aanspreking vanuit dit geloof mogelijk is. Daarnaast zal ik me beperken tot vrouwen tussen de 20 en 50 jaar die een opleiding volgen of hebben gevolgd, zodat er minimale kans is van taalachterstand. In het verslag gebruik ik islamitische vrouwen, moslima's/moslimvrouwen door elkaar heen.

De islam: Islam en moslim zijn Arabische woorden en betekenen respectievelijk overgave en iemand die zich aan god, *Allah*, overgeeft. De *Koran* is openbaring van Allah via de engel Gabriel aan de profeet Mohammed (572-632). (...) Geloof en leefwijze zijn voor de moslim nauw verbonden, de islam kent veel gedragsregels. Het geheel van handelwijzen (voorbeelden) en raadgevingen van de profeet wordt *soenna* genoemd en vanuit de soenna en de koran is de *sharia*, het islamitische recht gevormd. De islam heeft vijf zuilen of basisprincipes. Er zijn grote verschillen onder moslims en de wijze waarop zij hun geloof uitoefenen (Werf, S, v/d, 1991, 132-133).

In deze scriptie ga ik uit van interpretaties van moslims van bovengenoemde bronnen.

Deelvragen:

1. Wat is de plaats van vrijwilligerswerk binnen het debat over maatschappelijke participatie?
 - 1a. Wat is vrijwilligerswerk?
 - 1b. Wat wordt er verstaan onder maatschappelijke participatie?
 - 1c. Wat is de plaats van vrijwilligerswerk binnen het debat over maatschappelijke participatie?
2. Wat zijn de redenen om vrijwilligerswerk te doen?
 - 2a. Welke redenen worden er in de theorie genoemd voor het doen van vrijwilligerswerk?
 - 2b. Op welke manier geeft de Islam aanzet tot vrijwilligerswerk?
 - 2c. Welke reden geven de moslimvrouwen uit het panel om vrijwilligerswerk te doen?

-
- 2d. Hoe zien de moslimvrouwen uit het panel de islam als inspiratie voor het doen van vrijwilligerswerk?
3. Welke belemmeringen zijn er voor moslimvrouwen bij het doen van vrijwilligerswerk?
- 3a. Welke belemmeringen geeft de Islam voor het doen van vrijwilligerswerk?
 - 3b. Welke belemmeringen ondervinden de moslimvrouwen uit het panel bij het uitvoeren van vrijwilligerswerk?
4. Wat kan de CMV'er bijdragen om vrijwilligerswerk door moslimvrouwen te bevorderen?
- 4a. Wat is een CMV'er?
 - 4b. Hoe kan de CMV'er een bijdrage leveren aan het bevorderen van vrijwilligerswerk door moslimvrouwen?
 - 4c. Welke methodiek kan de CMV'er toepassen bij de activering van moslimvrouwen voor vrijwilligerswerk?

De hoofdstukindeling is niet gerelateerd aan de centrale deelvragen, maar zijn opgesplitst in theorie en praktijk, wat vervolgens samen komt met mijn aanvullingen voor de bijdrage van de CMV'er.

2. Theoretische benadering

In dit hoofdstuk beantwoord ik de deelvragen vanuit de theorie over vrijwilligerswerk, maatschappelijke participatie en activering vanuit de islam.

2.1 Vrijwilligerswerk

In deze paragraaf beantwoord ik deelvraag 1a. *Wat is vrijwilligerswerk?*, door een definiëring te geven met aandachtspunten. Daarna geef ik een schets van de historische ontwikkeling van vrijwilligerswerk, dit geeft de context weer voor het huidige vrijwilligerswerk. Als aanvulling hierop bekijk ik vrijwilligerswerk in relatie tot de samenleving en de actuele trends die hier invloed op hebben. Vervolgens beantwoord ik deelvraag 2a. *Welke redenen worden er in de theorie genoemd voor het doen van vrijwilligerswerk?*

2.1.1. Definiëring van het vrijwilligerswerk

Van Dam, Govaart, Wiebes (1998) geven de volgende definitie die inmiddels geruime tijd en ook internationaal gehanteerde wordt:

Vrijwilligerswerk is werk dat in enig georganiseerd verband onverplicht en onbetaald wordt verricht ten behoeve van anderen of de samenleving.

Ondanks de -op het eerste gezicht- helderheid van de definitie, blijkt het niet altijd even eenvoudig aan de hand van de definitie van het vrijwilligerswerk tot een exacte afbakening te komen. Waar houdt een initiatief op zelfhulp te zijn en is er sprake van vrijwilligerswerk? Zijn de activiteiten van een patiënten organisatie alleen gericht op belangenbehartiging of moet men hierbij spreken van vrijwilligerswerk, gezien de bredere maatschappelijke belangen die een dergelijke organisatie dient. Zijn ouders die in de kinderopvang participeren vrijwilligers? Vaak is er sprake van een 'grijs gebied'.

Wat is vrijwilligerswerk? Vrijwilligerswerk heeft de benaming - *werk*. Al worden de activiteiten onbetaald en onverplicht verricht; het is niet vrijblijvend. Ook binnen het vrijwilligerswerk word je bijvoorbeeld geacht gemaakte afspraken na te komen. Vaak gaat het ook om activiteiten met enige regelmaat, hoewel dat kan variëren van tweemaal per week telefonische opvang bieden tot af en toe meewerken aan de organisatie van een buurtactiviteit.

Het gebeurt *ten behoeve van anderen of de samenleving*. Dit geeft de gerichtheid van het werk aan, en bakent het vrijwilligerswerk af van andere vormen van vrijetijdsbesteding die iemand voor zichzelf verricht. Dit neemt niet weg, dat vrijwilligerswerk ook voor de vrijwilliger zelf van betekenis is. Dit element van de definitie maakt ook een onderscheid mogelijk tussen vrijwilligerswerk enerzijds en belangenbehartiging en zelfhulp anderzijds. Bij de laatste vormen zijn mensen op vrijwillige basis actief, maar veelal vanuit primaire gerichtheid op de eigen belangen en problemen. De grens is overigens vaak moeilijk te trekken: de praktijk laat zien dat in veel gevallen mensen die primair vanuit een gerichtheid op de eigen problematiek deelnemen, na enige tijd vanuit betrokkenheid bij lotgenoten en de samenleving actief blijven.

Daarnaast vindt vrijwilligerswerk plaats *in enig georganiseerd verband*. Slechts wanneer er sprake is van een structurering en er een zekere organisatie van de werkzaamheden bestaat, is er sprake van vrijwilligerswerk. Het georganiseerd verband kan variëren van tamelijk los tot strak georganiseerd. Het kan een pure vrijwilligersorganisatie zijn, of een professionele instelling waar vrijwilligers werkzaam zijn. Daarmee onderscheidt vrijwilligerswerk zich van alle vormen van onbetaalde onderlinge dienstverlening en van ongeorganiseerde particuliere initiatieven.

De formulering *onverplicht* geeft aan dat sprake moet zijn van een vrije en bewuste keuze om vrijwilligerswerk te gaan doen. Verplicht vrijwilligerswerk is een contradictio in terminis.

En ten slotte: vrijwilligers doen het werk *onbetaald*. Vrijwilligers ontvangen geen betalingen, tenzij deze duidelijk bedoeld zijn als onkostenvergoeding. Ze ontvangen geen 'loon of salaris' voor verrichte activiteiten.

Dam, v, ...et al. noemen ook het begrip *mantelzorg*. Dit is zorg voor familieleden, burens, kennissen op vrijwillige, onbetaalde en informele basis voor zieke en gehandicapte personen. Dit valt echter niet onder vrijwilligerswerk, omdat er al een relatie bestaat tussen de mantelzorger en de hulpbehoevende. Dit voegt dus nog een extra factor toe aan bovenstaande

definitie van vrijwilligerswerk; er is nog geen sprake van een relatie tussen vrijwilliger en hulpbehoevende. Daarnaast onderscheidt vrijwilligerswerk zich ook van mantelzorg, doordat dit niet vanuit een georganiseerd verband gebeurt, wat bij vrijwilligerswerk dus wel het geval is.

2.1.2 Vrijwilligerswerk in de historische context

Onderstaande tekst is gebaseerd op Van Dam, Govaart, Wiebes en geeft een beeld van de ontwikkelingen op het gebied van vrijwilligerswerk en de actuele trends(1998).

Door de eeuwen heen hebben mensen op allerlei plaatsen zich vrijwillig ingezet, door in te gaan op sociale en individuele noden en geven zij vorm aan sociale betrokkenheid en het inzetten voor hun idealen. Maar de georganiseerde vorm van vrijwilligerswerk hoe wij die nu kennen is pas van de laatste decennia. Hoe, vanuit welke motieven en in welke context het werd vormgegeven verschilt erg per periode. De term vrijwilliger en vrijwilligerswerk bestaat pas sinds halverwege deze eeuw en rond de Tweede Wereldoorlog zijn pas de eerste vrijwilligersorganisaties opgericht.

Tussen vrijwilligerswerk en de professionele sector is sprake van een steeds veranderde relatie. De oorsprong van het hedendaagse Nederlandse vrijwilligerswerk gaat terug naar de negentiende eeuw, waarin sociale en culturele tradities zich sterk wijzigen als gevolg van de industrialisering. In deze periode wordt het vrijwilligerswerk vooral verricht door een kleine groep welgestelde burgers die zich vanwege enorme armoede onder een groot deel van de bevolking belangeloos inzetten.

Doordat in het begin van de twintigste eeuw verbetering van de levensstandaard en de hoeveelheid vrije tijd toeneemt, zetten steeds meer mensen zich actief in als vrijwilliger. Hierbij hing het niet meer af van de stand waartoe je behoorde, maar van de toewijding aan een ideële zaak. Tot aan de periode na de Tweede Wereldoorlog vormden familie, buurtgenoten en een breed maatschappelijk middenveld zoals, kerken, politieke partijen en vakbonden het voornaamste vangnet bij voorkomende problemen. Een groot deel van wat nu plaats vindt in de sector zorg en welzijn vond toen plaats in die verbanden.

Vervolgens kwam er door toenemende collectivisering een sociaal zekerheidsstelsel op gang en ontstond er een professioneel aanbod aan zorg- en welzijnsvoorzieningen, voor een groot deel gefinancierd door overheidsgelden. De verzorgingsstaat is in opmars en het vrijwilligerswerk verdween meer naar de achtergrond, doordat veel werk werd overgenomen door beroepskrachten.

Vanaf de jaren zeventig kwam er kritiek op de verzorgingsstaat. Critici zien de toenemende mate van professionalisering als het afhankelijk maken van mensen van deskundigen en het zou te weinig de kracht van de mensen aanboren om voor zichzelf en anderen tot oplossingen te komen.

Ook vanuit economisch politieke hoek komt tegenwind. Eind jaren zeventig zet de economische teruggang in, waardoor overheid moet snoeien op haar uitgaven en de werkeloosheid stijgt. Het lijkt erop dat de verzorgingsstaat en het zorgsysteem uit hun krachten zijn gegroeid en niet meer beheersbaar zijn. De verzorgingsstaat is aan herziening toe.

Tot het einde van de jaren zeventig was er nauwelijks sprake van overheidsbeleid op het gebied van vrijwilligerswerk. Vrijwilligerswerk werd gezien als een vanzelfsprekendheid en anderzijds als een marginale invulling op beroepsmatige activiteiten in de sector zorg en welzijn.

De hiervoor geschetste ontwikkelingen stellen het vrijwilligerswerk echter in een ander daglicht en leiden ertoe dat het vrijwilligerswerk als een maatschappelijk interessant fenomeen onder de aandacht komt. In 1985 komt de overheid met een beleidsnota *Vrijwilligerswerk op de terreinen van Welzijn, Volksgezondheid en cultuur*. Hierin staat vrijwilligerswerk omschreven als positief element in de samenleving als uitdrukking van maatschappelijke betrokkenheid en dat vrijwilligerswerk een ontwikkelingsfunctie heeft. Deze nota heeft als eerste uitgangspunt dat de overheid op afstand moet blijven. De overheid heeft een voorwaarde scheppende rol, respecteert het eigen karakter van het vrijwilligerswerk en sluit aan bij de initiatieven die zich vanuit het vrijwilligerswerk aandienen.

In de jaren tachtig komt als tegengewicht op de verzorgingsstaat in toenemende mate de verantwoordelijkheid van de eigen burger centraal te staan. Het wetenschappelijk bureau van

het CDA introduceert het concept *De zorgzame samenleving*. Uitgangspunt hierbij is dat de burger en zijn directe sociale omgeving - en dus niet de overheid - primair verantwoordelijk zijn voor het eigen welzijn. Om deze eigen verantwoordelijkheid van de burger meer tot zijn recht te laten komen moeten de zelfzorg, de mantelzorg, en het vrijwilligerswerk meer worden gestimuleerd. De overheid kan dan enigszins teruggetrokken worden, maar moet er wel voor zorgen dat mensen voldoende in staat zijn de eigen verantwoordelijkheid te nemen. De noodzaak om mantelzorg te ondersteunen wordt in deze periode langzamerhand erkend.

Door de toenemende individualisering komt er eind jaren tachtig, begin jaren negentig een proces op gang dat het voor mensen minder vanzelfsprekend wordt om georganiseerd vrijwilligerswerk te doen. Mensen zijn er nog wel toe bereid maar niet zonder meer en continu. Daarnaast verandert de motivatie, in plaats van grote gevoelens van naastenliefde gaat zelfontplooiing en persoonlijke belangstelling een rol spelen. Dit leidt enerzijds tot knelpunten bij sommige delen van het bestaande vrijwilligerswerk (tekort aan vrijwilligers), anderzijds ontstaan er ook nieuwe vormen van vrijwilligerswerk, waarin juist de individuele betrokkenheid tot uitdrukking komt.

In 1991 brengt het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur een nieuwe nota over vrijwilligerswerk uit onder de titel *Onbetaald werk*. Deze nota maakt deel uit van het beleid rond 'Sociale vernieuwing', dat door de regering is geformuleerd. Het ministerie van WVC heeft de coördinerende verantwoordelijkheid voor het vrijwilligerswerk. Opvallend in de nota is de grote nadruk die ligt op de rol van vrijwilligerswerk als middel tot participatie. Hierin komt duidelijk de veranderende kijk op vrijwilligerswerk naar voren. Niet alleen het resultaat van vrijwilligerswerk is van belang, maar vooral ook dat de vrijwilliger zelf als burger actief participeert. Vrijwilligerswerk wordt beschouwd als reservoir van mogelijkheden, waarin burgers uiting geven aan hun maatschappelijke betrokkenheid, waarin zij daadwerkelijk zelf verantwoordelijkheid dragen waarin zij zich ontplooiën als een sociaal burger. Vrijwilligerswerk wordt hier ook duidelijk onderscheiden van vormen van sociale activering, waarin uitkeringsgerechtigden onbetaald werk verrichten met het doel ervaring op te doen voor de arbeidsmarkt.

2.1.3 Vrijwilligerswerk in relatie tot de samenleving

Heinsius (1998) geeft een vrijwel gelijke definitie van vrijwilligerswerk als Dam, v, ...et al. Vervolgens bekijkt hij het verschijnsel vanuit drie terreinen: de verhouding tussen arbeid en vrijwilligerswerk, de verhouding tussen maatschappij en vrijwilligerswerk en de verhouding tussen vrijwilliger en organisatie. Onderstaande samenvatting is gebaseerd op deze onderwerpen, die voornamelijk gericht is op managementvraagstukken rond het werken met vrijwilligers, aangevuld met mijn kanttekeningen.

Arbeid en vrijwilligerswerk

Wat vrijwilligerswerk is en wat betaalde arbeid is hangt helemaal af van de intentie waarmee het gebeurt en binnen welke context. Vrijwilligerswerk is geen eenduidige categorie waaraan je voor altijd een duidelijke afbakening kan hangen. Of iets wel of geen vrijwilligerswerk is, hangt af van allerlei maatschappelijke veranderingen. In onderstaand schema staan de verschillende categorieën volgens de lijnen 'betaald-onbetaald' en in 'georganiseerd verband- informeel'.

	betaald	onbetaald
informeel	informele (zwarte) arbeid	informele hulp/ huishoudelijke arbeid
georganiseerd verband	formele arbeid	vrijwilligerswerk

In het schema is ook duidelijk de scheiding te zien tussen vrijwilligerswerk en informele

hulp/huishoudelijke arbeid. Dit is al eerder aangehaald door Dam, v, ...et al. onder de noemer mantelzorg. Hier wordt het verschil tevens aangegeven door informeel/georganiseerd verband, maar het hebben van een bestaande relatie tussen hulpbehoevende enzorger wordt hier achterwege gelaten.

Maatschappij en vrijwilligerswerk

De verhouding tussen vrijwilligerswerk en samenleving is ingewikkelder dan op het eerste gezicht lijkt.

Een aantal opmerkingen over vrijwilligerswerk en de samenleving:

- Een van de sterkste kanten van vrijwilligerswerk is dat men vaak als eerste weet in te spelen op noden en wensen van (groepen) mensen die niet gehoord of erkend worden. En dat bovendien op een manier die tegelijkertijd efficiënt (niet omslachtig of bureaucratisch) en menselijk betrokken is. Hierbij wil ik aantekenen dat een (vrijwilligers)organisatie met vrijwilligers uit verschillende doelgroepen meer kennis in huis heeft om in te spelen op verschillende noden en wensen vanuit die gemeenschap.
- Vrijwilligerswerk is relatief autonoom bij de uitvoering van haar werk in de zin dat zij minder gebonden is aan officiële regels en geboden. Noch is zij gebonden aan beroepshouding van de betaalde kracht, noch hoeft zij zich te houden aan economische wetten van tijd en geld. Vrijwilligerstijd kan in overvloed aanwezig zijn, mits goed georganiseerd.
- Tegelijkertijd is vrijwilligerswerk niet vrijblijvend, zeker als het gesubsidieerd wordt. Er worden namelijk wel resultaten en opbrengsten verwacht van de kant van de subsidiegever, door de organisatie en door de vrijwilliger zelf, die de eigen vrije tijd niet voor niets wil investeren.
- Aan de andere kant zijn de keuzemogelijkheden voor de vrijwilliger en de organisaties groter als het gaat om inhoud en uitvoering van het werkt.
- Maar; vrijwilligerswerk is ook met handen en voeten gebonden aan de samenleving waarbinnen het functioneert. Wat vrijwilligerswerk wel en niet is, verschuift voortdurend onder invloed van allerlei maatschappelijke ontwikkelingen rond betaalde arbeid en werkeloosheid. De vragen en uitdagingen waar het vrijwilligerswerk voor staat hebben direct verband met maatschappelijke veranderingen. Organisaties die met vrijwilligers werken zullen zich bewust moeten zijn van die veranderingen. Zij dienen daarop zowel met hun aanbod in te spelen als het gaat om vrijwilligers te kunnen werven en binden. Dit laatste punt ondersteunt weer de probleemstelling van deze scriptie.

Organisatie en vrijwilligerswerk

Kenmerkend voor vrijwilligerswerk is dat het plaatsvindt in organisatorisch verband. Dat kan een organisatie van voornamelijk professionals zijn waarbinnen vrijwilligers op een deelgebied uitvoerende taken hebben, maar ook een kleine organisatie met alleen vrijwilligers en waarbinnen bestuurlijke en uitvoerende taken nauwelijks gescheiden zijn. Een organisatie moet zich bewust zijn of het een door vrijwilligersgestuurde organisatie is of een door beroepskrachten gestuurde organisatie. Het soort organisatie waarin de vrijwilliger actief is bepaald dus voor een deel de verhouding tussen vrijwilliger en organisatie.

Maar ook door andere punten is het karakter van vrijwilligerswerk bepalend voor de verhouding tussen organisatie en vrijwilliger.

Ten eerste verstoort het vrijwillige karakter van het werk de normale machtsverhouding tussen medewerker en organisatie. Bij betaalde krachten is deze balans in evenwicht. Beide zijn in dezelfde mate afhankelijk van elkaar. Bij vrijwilligers verschuift deze machtsbalans, de organisatie is meer afhankelijk van de vrijwilliger dan omgekeerd. Zij kunnen zich onafhankelijker gedragen dan beroepskrachten zich vaak kunnen veroorloven. Dit heeft ook te maken met het verschil in motieven, prikkels en opbrengsten die voor vrijwilligers bepalend zijn. In tegenstelling met betaalde krachten zijn deze vaak symbolisch en zijn de materiële opbrengsten meestal beperkt. Je kunt vrijwilligers daarom niet behandelen als werknemers die toevallig niet betaald worden.

Bij het stellen van eisen aan vrijwilligers moet de organisatie ook rekening houden met het feit dat vrijwilligerswerk, werken in deeltijd als vrijetijdsbesteding is. De organisatie moet een balans vinden tussen de eisen die ze aan het werk willen stellen en de vrijetijdsbesteding die ze aan de vrijwilligers willen geven. De uiteindelijke grens van vrijwilligerswerk ligt bij het vrijwillige karakter van vrijwilligerswerk. Vrijwilligheid betekent zelf bepalen wanneer je opstapt en je grenzen kunnen stellen aan de regels waaraan je wilt voldoen. Maar beperking hierin ontstaan op het moment als grenzen verlegd moeten worden, omdat er bijvoorbeeld hogere eisen gesteld worden aan de resultaten van de organisatie door subsidiegevers. Hoe krijg je als beroepskracht de vrijwilligers daarin mee? Tevens moet een organisatie om weten te gaan met vrijwilligers die verschillende rollen vervullen binnen de organisatie. Een vrijwilliger kan bestuurslid zijn en uitvoerend vrijwilliger en gebruiker en 'eigenaar'. (16-23)

2.1.4 Actuele ontwikkelingen

Onderstaande tekst is gebaseerd op Dam, van,...et al. (1998)

Het vrijwilligerswerk staat niet op zichzelf. Maatschappelijke ontwikkelingen zijn tot op zekere hoogte bepalend voor de inhoud en organisatie van vrijwilligerswerk, de betekenis ervan en de relatie met de beroepskrachten en de samenstelling van het vrijwilligersbestand. Het vrijwilligerswerk heeft nu en in de nabije toekomst te maken met de volgende trends en ontwikkelingen:

Verandering op de arbeidsmarkt:

- Een aanzienlijk deel van de beroepsbevolking heeft geen werk. Tegelijkertijd maken werkgevers zich ongerust over toekomstige tekort aan arbeidstekorten ten gevolge van de vergrijzing.
- Veranderende verhouding tussen onbetaald en betaald werk; door toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen is de laatste jaren de noodzaak duidelijk geworden om regelingen te treffen rond 'onbetaalde zorgarbeid'. Daarnaast worden er veel gesubsidieerde banen 'gecreëerd' op terreinen waar nu vrijwilligers actief zijn.
- Verhouding werk en vrije tijd; door arbeidstijdverkorting en deeltijdwerk is er wel meer vrije tijd, maar het huidige werk vraagt een hoge inzet en veel energie. Daarnaast hebben gezinnen door de toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen minder vrije tijd, omdat daarnaast ook nog het gezin en huishouding door de tweeverdieners verzorgd worden. Hierdoor ontstaat er een chronisch gebrek aan vrije tijd.
- Vrijetijdsbesteding; door de sterke vercommercialisering van het vrijetijdsaanbod is de vrijetijdssector een concurrent geworden het vrijwilligerswerk.

Demografische ontwikkelingen:

veranderingen in de bevolkingssamenstelling en -opbouw hebben een directe invloed op de vraag naar zorg- en welzijnsvoorzieningen. De toenemende vergrijzing leidt tot een toename van de hulpvragen, zowel aan de professionele hulpverleners als aan vrijwilligers. Daarnaast heeft dit ook gevolgen voor het vrijwilligersbestand. Daarentegen vormt de nieuwe generatie actieve goed opgeleide, mondige en geëmancipeerde (jonge) ouderen een mogelijk nieuw potentieel vrijwilliger. Ook de diversiteit in de bevolkingssamenstelling, zoals verschillende culturen en uiteenlopende samenlevingsverbanden en leefvormen, hebben invloed op de vraag naar zorg en welzijn

Culturele veranderingen:

- Emancipatie; allerlei maatschappelijke groeperingen hebben de laatste decennia een emancipatieproces doorgemaakt. Mensen keren zich tegen vanzelfsprekende rollen die van hen verwacht worden en nemen de vrijheid hun eigen keuzes te maken. Ze willen hun leven zodanig inrichten dat eigen wensen en mogelijkheden optimaal tot hun recht komen. Het vrijwilligerswerk is vaak een belangrijke schakel in het emancipatieproces. Daarbij is er rond het vrijwilligerswerk ook sprake van een zelfbewuster keuzeproces.
- Individualisering; door de toegenomen behoefte aan autonomie van mensen voelt men er

- minder voor zich te binden aan vanzelfsprekende georganiseerde kaders. Men laat zich eerder leiden door motieven van eigen belang (calculerende burger).
- Lokalisering; de zinsnede 'voor anderen en/ of de samenleving' uit de definitie van vrijwilligerswerk een andere invulling. Veel mensen zijn actief geworden in hun eigen omgeving. Deze activisten hebben een concreet doel en kennen een duidelijk element van eigen belang; ze zijn meestal niet gebaseerd op grote allesomvattende ideologieën. Ze sluiten naadloos aan bij veranderde waarden en normen binnen de samenleving. Het lijkt erop dat individualiteit nieuwe vormen van solidariteit meebrengt die zich (kunnen) uiten in vrijwilligerswerk.
 - Multiculturalisering; de samenstelling van de bevolking (vooral in grote steden) is aangrijpend aan het veranderen. Nederland kent langzamerhand een grote culturele diversiteit die ook steeds meer tot uitdrukking gaat komen in vrijwilligersorganisaties. (18-30)

2.1.5 Redenen voor het doen van vrijwilligerswerk

De motieven van mensen om vrijwilligerswerk te doen, kunnen op verschillende terreinen liggen. Veel vrijwilligerswerk start vanuit een maatschappelijk of sociale bewogenheid, iets te willen doen aan het milieu, ouders van gehandicapten kinderen de gelegenheid bieden iets voor zichzelf te doen of helpen bij de opvang van asielzoekers. Vaak is deze bewogenheid op eigen ervaring gebaseerd. Vanuit de eigen ervaring met haar of zijn ouders weet een vrijwilliger hoe belangrijk het is dat oudere mensen regelmatig bezoek krijgen. Of de vrijwilliger heeft ervaren hoeveel ondersteuning een ex-psychiatrische patiënt nodig heeft om het maatschappelijke leven weer op te kunnen pakken. Veel vrijwilligerswerk ontstaat ook vanuit kritiek op het bestaande. Mensen ervaren een tekort (een tekort aan thuiszorg voor gehandicapte kinderen) of een misstand (ernstig zieken kunnen niet thuis sterven). Vanuit deze kritiek en betrokkenheid bij een specifieke doelgroep of situatie worden veel vrijwilligersinitiatieven geboren.

Mensen willen graag iets doen voor een ander, zich nuttig maken voor anderen. Mensen zoeken een doel in het leven en vrijwilligerswerk kan een belangrijke bron van zingeving zijn. Ook religieuze motieven spelen vaak een rol. Vrijwilligerswerk geeft mensen vaak ook het gevoel nodig te zijn en waardering te krijgen. Vrijwilligerswerk kan een manier zijn om erbij te horen. Het biedt een mogelijkheid toe te treden bij een bepaalde sociale groep. Mensen beginnen vaak met vrijwilligerswerk om hun sociale netwerk uit te breiden. Door verlies van werk, door langdurige ziekte, door het huisvrouw-met-kleine-kinderen-bestaan kunnen mensen in een sociaal isolement komen, dat ze via vrijwilligerswerk kunnen doorbreken.

Mensen willen via vrijwilligerswerk hun talenten en mogelijkheden beter benutten. Ouderen willen na de pensionering bijvoorbeeld graag hun ervaring en kennis uit het werkzame leven blijven gebruiken. Maar ook jonge mensen die geen betaald werk hebben willen graag hun talenten inzetten in het vrijwilligerswerk.

Ook kiezen mensen voor vrijwilligerswerk om zich verder te kunnen ontplooiën. Door vrijwilligerswerk leren mensen nieuwe vaardigheden en breiden ze hun kennis op allerlei terreinen verder uit.

Ook niet ongewoon: Mensen worden actief als vrijwilliger, omdat vrijwilligerswerk hen helpt de dag te structureren.

Last but not least: veel - vooral jonge - vrijwilligers doen vrijwilligerswerk met de bedoeling door te stromen naar betaald werk. (Dam, van, ...et al, 1998, 45)

Bovengenoemde motieven kunnen vrijwel allemaal geplaatst worden onder de redenen die Hardeman (1998) noemt om vrijwilligerswerk te gaan doen:

1. Het doen van vrijwilligerswerk ligt in het verlengde van de specifieke ervaringen, interesses en bezigheden van de betrokkenen.
2. De rol van sociale netwerken is belangrijk; veel vrijwilligers geven aan gevraagd te zijn om vrijwilligerswerk te doen door familieleden, vrienden of collega's.
3. De vrijwilliger heeft een instrumenteel motief. Hij zoekt afleiding, sociale contacten en ontspanning.
4. Er zijn morele en normatieve redenen om vrijwilligerswerk te gaan doen.

Bij punt vier zijn weer vier typen vrijwilligers te onderscheiden:

- Natural helpers, mensen die volgens de wederkerigheidsnorm het vanzelfsprekend vinden om burens en buurtgenoten te helpen.
- Mensen die het goed gaat en die onder het motto 'nobless oblige' vinden dat zij daarom armen en zwakken moeten helpen.
- Vrijwilligers met religieuze motieven.
- Schuldelders, bijvoorbeeld mensen die als vrijwilliger in de bejaardenzorg werken, omdat zij hun eigen moeder op haar oude dag verwaarloosd hebben. (10-11)

Welke punten naar mijn mening bij deze indeling te weinig worden belicht zijn:

- In de eerste plaats vrijwilligerswerk om zich verder te ontplooien, door nieuwe vaardigheden aan te leren en de kennis uit te breiden. Dit kan een onderdeel zijn van punt 1, in het verlengde liggen van specifieke interesse, ervaring of bezigheden, maar daarbij ook een belangrijk aspect dat carrière gericht kan zijn. Door vrijwilligerswerk kan men vervolgens doorstromen naar bepaald werk of een bepaalde functie.

- In de tweede plaats vrijwilligerswerk vanuit kritiek op het bestaande en het signaleren van een tekort in "aanbod" op een specifiek terrein. Dit komt terug in punt 1 en 4, maar is veel maatschappelijker gericht dan uitgewerkt staat in bovenstaande tekst. Het gaat hierbij om mensen die bepaalde noden signaleren in de samenleving en zich daarvoor in willen zetten. Deze maatschappelijke inzet kan onder andere vorm krijgen door middel van het aansluiten bij een (vrijwilligers-) organisatie, dan wel op eigen initiatief een vrijwillig verband vormgeven. Dit kan voor moslimvrouwen een belangrijke motivatie zijn. Op het moment dat er een tekort wordt gesignaleerd in het aanbod voor deze groep, op het gebied van bijvoorbeeld geloofsovertuiging, kunnen zij hier als intermediair of ervaringsdeskundigen op inspelen.

Een voorbeeld hiervan is de al eerder genoemde mantelzorg. Naar mijn mening wordt er door moslimvrouwen veel aan mantelzorg gedaan, omdat er vaak een sterke band is tussen personen binnen de familie of de eigen gemeenschap. Daarnaast is het verantwoordelijkheidsgevoel en 'verplichting' tegenover familieleden bij niet-westerse culturen -wat voor een groot deel van de moslimvrouwen in Nederland de achtergrond is- groter dan in Nederland tegenwoordig gangbaar is. Deze scriptie gaat er dus niet vanuit dat er niet genoeg gedaan wordt door moslima's voor anderen. Het verschil tussen mantelzorg en vrijwilligerswerk staat beschreven in 2.1.1. In mijn ogen zitten er een aantal voordelen aan vrijwilligerswerk ten opzichte van mantelzorg die reden kunnen zijn voor moslima's voor het doen van vrijwilligerswerk. Ten eerste kan je -wanneer je je inzet vanuit een organisatie als vrijwilliger- begeleid worden en er zit een groter sociaal aspect aan verbonden. Daarnaast kunnen de maatschappij en (vrijwilligers-) organisaties putten uit de kennis en het netwerk van deze groep. Bovendien wordt de inzet van moslima's zichtbaar voor de maatschappij, omdat het georganiseerd gebeurt en hierdoor meetbaar is.

Ik wil hiermee overigens niet vrijwilligerswerk boven mantelzorg aanbevelen, maar schets een aantal voordelen of neveneffecten wat betreft vrijwilligerswerk. Naar mijn mening wordt er door moslimvrouwen veel mantelzorg gedaan, omdat er vaak een sterke band is tussen personen binnen de familie of de eigen gemeenschap. Daarnaast is het verantwoordelijkheidsgevoel en 'verplichting' tegenover familieleden bij niet-westerse culturen (wat voor een groot deel van de moslimvrouwen in Nederland de achtergrond is) groter dan in Nederland tegenwoordig gangbaar is.

In mijn ogen zijn er een aantal voordelen aan vrijwilligerswerk tegenover mantelzorg. Ten eerste wanneer je je inzet vanuit een organisatie kan je als vrijwilliger begeleid worden en er zit een groter sociaal aspect aan verbonden. Daarnaast kunnen de maatschappij en (vrijwilligers-) organisaties putten uit de kennis en het netwerk van deze groep. Als laatste wordt de inzet van moslima's zichtbaar voor de maatschappij, omdat het georganiseerd gebeurt en hierdoor meetbaar is. Ik wil hiermee overigens niet vrijwilligerswerk boven mantelzorg aanbevelen, maar schets slechts een aantal voordelen of neveneffecten van vrijwilligerswerk.

In een Europees onderzoek uit 1995, A new civic Europe, noemt driekwart van de ondervraagde

Nederlandse vrijwilligers als motief om vrijwilligerswerk te gaan doen: 'ik vind het leuk om te doen'. Het percentage dat vanuit religieuze overwegingen vrijwilligerswerk doet is 20%, hieronder vallen ook morele en politieke principes.

'Opvallend is dat de motieven vrijwel allemaal uitgaan van de behoefte van de vrijwilliger zelf. Dit komt overeen met de bevindingen van Reint Jan Renes die in 1995 de motivatie van vrijwilligers in vier organisaties voor hulp aan vluchtelingen onderzocht. Hij komt tot de conclusie dat 'egoïstische' motieven de doorslag geven bij het besluit om vrijwilligerswerk te gaan doen.' (Hardeman, 1998, 10-11)

Ik ga ervan uit dat het grootste deel van de doelgroep moslimvrouwen een niet-westerse achtergrond heeft. Vanuit dit perspectief de volgende tekst:

'Ten onrechte wordt soms aangenomen dat motieven van allochtonen om zich vrijwillig in te zetten heel anders zouden zijn. Veel allochtonen hebben ongeveer dezelfde motieven om vrijwilligerswerk te doen als autochtonen. Vrijwilligers willen iets voor anderen of een organisatie doen en streven daarnaast persoonlijke belangen na. Sommige allochtonen vertonen echter ook betrekkelijk unieke motieven, gegrond in een sterke solidariteit met de eigen gemeenschap of in religieuze inspiratie' (Daal, van, 1995, 10). Er kan dus vanuit gegaan worden dat de motivatie voor het doen van vrijwilligers door islamitische migrantenvrouwen dezelfde redenen bevat als hierboven is aangegeven door Hardeman (1998) en Dam, van, ...et al (1998).

In dit hoofdstuk is duidelijk geworden dat de definiëring van vrijwilligerswerk is: werk dat in enig georganiseerd verband onverplicht en onbetaald wordt verricht ten behoeve van anderen of de samenleving. De grenzen van deze definitie zijn erg afhankelijk van de ontwikkelingen in maatschappij en er is altijd sprake van een 'grijs' gebied. Er is wel een duidelijk verschil als het gaat om mantelzorg, waarbij familieleden, burens of kennissen op vrijwillige, onbetaalde en informele basis zorgen voor zieke en gehandicapte personen. Het verschil met vrijwilligerswerk is dat er reeds een relatie tussen hulpbehoevende en helper en dat het niet in georganiseerd verband plaatsvindt.

Vervolgens heb ik vrijwilligerswerk in de historische context geplaatst, de relatie tot de samenleving aangegeven en de actuele ontwikkelingen beschreven. Het is duidelijk geworden dat sinds 1991 het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur grote nadruk legt op de rol van vrijwilligerswerk als middel tot participatie. De veranderende kijk op vrijwilligerswerk is naar voren gekomen. Niet alleen het resultaat van vrijwilligerswerk is van belang, maar vooral ook dat de vrijwilliger zelf als burger actief participeert.

In de laatste paragraaf zijn redenen voor het doen van vrijwilligerswerk gegeven vanuit verschillende theorieën gegeven. Opvallende hierin is dat de redenen voornamelijk gemotiveerd zijn vanuit de behoefte van de vrijwilligers zelf en niet zozeer vanuit de noodzaak uit de samenleving. Bovendien is ook maar hooguit 20% van de vrijwilligers gemotiveerd vanuit religieuze overtuiging. In hoofdstuk 3 zullen deze redenen aangevuld worden met praktijkgegevens van moslimvrouwen.

2. 2 Vrijwilligerswerk binnen maatschappelijke participatie

Om vrijwilligerswerk te kunnen plaatsen binnen het debat van maatschappelijke participatie beantwoord ik in deze paragraaf eerst deelvraag *1b. Wat wordt er verstaan onder maatschappelijke participatie?*, om vervolgens de verbinding te leggen met vrijwilligerswerk en antwoord te geven op deelvraag *1c Wat is de plaats van vrijwilligerswerk binnen het debat over maatschappelijke participatie?*

2.2.1. Definitie maatschappelijke participatie

NIZW geeft de volgende definitie: 'Deelname van (groepen) burgers aan de samenleving, zoals het hebben van werk, volgen van onderwijs, betrokken zijn bij leefbaarheid van de eigen omgeving'. (www.nizw.nl, 2004)

2.2.2. Toelichting op de definitie maatschappelijke participatie

Waal, de, (2001) maakt onderscheid tussen formele en informele participatie. Waarbij de eerstgenoemde vormen van participatie verwijzen naar de deelname aan kerninstituten in onze samenleving (vooral onderwijs en arbeidsmarkt, maar ook deelname aan sociale bewegingen, politieke partijen, vakbonden en dergelijke). Laatstgenoemde verwijzen naar de mate van informeel contact met anderen, dat wil zeggen de beschikking over persoonlijke relatie- en sociale netwerken. (46)

Hieruit kan ik concluderen dat vrijwilligerswerk een vorm is van formele participatie.

Vrijwilligers nemen deel aan een bestaande ideële organisatie of participeren vanuit het signaleren van een noden en wensen in de samenleving op eigen initiatief in een vrijwilligersverband.

Vrijwilligerswerk is geen vorm van informele participatie, maar bevordert wel informele participatie. Door als vrijwilliger actief te zijn, worden er contacten gelegd die ook vorm en inhoud kunnen krijgen buiten het vrijwilligerswerk. op deze manier draagt vrijwilligerswerk bij aan het uitbreiden van persoonlijke relatie- en sociale netwerken.

In haar overzicht vijftientig jaar sociale verandering (SCP 1998) constateert het SCP een verschuiving in de definitie van participatie. Midden jaren zeventig ging het vooral om de deelname van de burger aan de samenleving waarbij beïnvloeding van beleid en bestuur in het kader van verdere democratisering centraal stond. Deze nadruk op overheidsbeleid werd in de loop van de jaren tachtig verbreed naar vormen van participatie in allerlei, deels nieuwe sociale bewegingen. Midden jaren negentig wordt de definitie van participatie verder verruimd richting van sociale participatie. De betrokkenheid van burgers bij vrijwillige maatschappelijke verbindingen (civiele samenleving), waarvan de politieke participatie slechts een uitdrukking is, staat nu weer voorop. De exclusieve nadruk op het openbare bestuur en de beïnvloeding ervan is in de omschrijving van het participatiebegrip verlaten. In vijftientig jaar tijd is in deze ruimere omschrijving te zien dat de burger (ook in de rol van consument of klant) meer in het middelpunt is geplaatst en er meer aandacht is gekomen voor de meer losse en informele verbanden die mensen zelf vormgeven.

Participatie wordt dus niet meer verengd tot het deelnemen aan (overheids)voorzieningen of activiteiten of het leveren van een bijdrage (beleidsmatig of als vrijwilliger) aan deze voorzieningen. Het is breder en drukt zich uit in meer of mindere intensieve participatie in alle sociale verbanden (van sportclub tot chatgroep op internet) en in de betrokkenheid van burgers bij vrijwillige maatschappelijke verbanden.

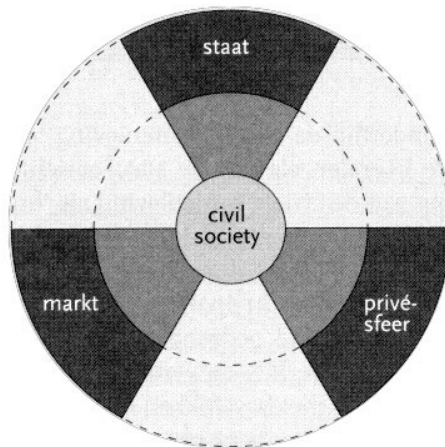
Deze grote nadruk op sociale participatie en de verschuiving in de aandacht van formele naar informele participatie heeft in feite een culturele dimensie (...). Participeren aan de samenleving is echter breder dan alleen het hebben van werk of het beïnvloeden van politieke besluitvorming. De burger wordt meer gezien als handelingsbekwaam. In het werken aan maatschappelijke ontwikkeling is het nu de kunst voldoende ruimte te creëren voor de klant als producent of medeproducent. In zijn smaken en voorkeuren zal hij, veel meer dan vroeger, serieus genomen moeten worden. Waar eerst het beleid zich in het middelpunt plaatste heeft nu de burger zichzelf vooraan op het podium geplaatst. (Waal, de, 2001,166-167)

Waal, de, (2001) schetst de burger als een handelingsbekwaam individu die op vrijwillige basis actief betrokken is bij maatschappelijke verbanden. Hierbij gaat het participeren verder dan werken en het beïnvloeden van politieke besluitvorming. De burger als middelpunt van de maatschappij die nu, meer dan vroeger, de verantwoordelijkheid voor de samenleving heeft. Deze ontwikkeling is ook te lezen in 2.1.2 Geschiedenis van vrijwilligerswerk. Als tegengewicht op de verzorgingsstaat komt de burger weer centraal te staan. Noodzaak is nu "voldoende ruimte te creëren voor de klant als producent of medeproducent". Vrijwilligersorganisaties kunnen hiertoe dienen. Zij geven de burger de mogelijkheid zich in te zetten voor een maatschappelijke ideaal naar hun keuze, dan wel invloed uit te oefenen op besluitvorming.

2.2.3 Civiele samenleving

In voorgaande paragraaf is het begrip civiele samenleving aangehaald. In deze paragraaf zal ik dit begrip verder toelichten, om aan te geven welke plaats vrijwilligerswerk heeft in de samenleving. Vrijwilligerswerk vindt plaats in de civiele samenleving, maar kan zich daarnaast deels bevinden in een grensgebied tussen staat, markt, privé-sfeer en civiele samenleving.

Het begrip 'civiele samenleving' kan gedefinieerd worden als een maatschappelijke ruimte waarin mensen uit vrije wil sociale verbanden aangaan die niet opgaan in de instituties van de staat en de formele economie, noch in de persoonlijke levenssfeer. Het betreft een aanwijsbare werkelijkheid

van een samenhangend geheel van onder meer not-for-profitinstellingen, sociale en politieke bewegingen, het verenigingsleven, kerken en informele verbanden van zorg, buurt, vrije tijd en werk. Onderstaande figuur visualiseert de verhouding tussen maatschappelijke sferen van staat, privé-sfeer, markt en civiele samenleving. Het ideaalbeeld dat verbonden is met de civiele samenleving heeft vaak betrekking op de wens dat de hier drie genoemde sferen op elkaar stuiten en het publieke debat aangaan over hun functioneren en onderlinge verhouding. De civiele samenleving is in deze zin op te vatten als een publieke ruimte waar mensen met elkaar in contact komen en leren omgaan met onderlinge verschillen in achtergronden, belangen en meningen. Belangrijk is dat binnen en vanuit deze ruimte bijgedragen wordt aan het publieke debat en publieke meningsvorming over economie, politiek, cultuur en privé-sfeer (Waal, de, 69-70).

Figuur 1: De civiele samenleving tussen staat markt en privé-sfeer.

2.2.4. Participatie in een ruimere context

Mensen vatten het meedoen aan de samenleving allang niet meer alleen op als participeren op de arbeidsmarkt. Sterker: voor het functioneren in de arbeidsorganisatie zijn allang niet meer beroepsvaardigheden doorslaggevend, maar spelen vaardigheden die buiten het werk worden ontwikkeld een steeds belangrijkere rol. Moderne burgers participeren feitelijk in brede culturele ruimten, waarvan hun werk deel uitmaakt, maar die veel aspecten van het bestaan beslaan.

De participatie zal alleen maar breder worden voor nieuwe generaties. Die zullen arbeid steeds bewuster willen integreren met andere sferen in deze brede culturele ruimte: opvoeden, studeren, reizen, sporten, cultuur, muziek, kunstbeoefening, meditatie, vrijwilligerswerk. Mensen willen daar ruimte voor hebben, de toenemende behoefte aan deeltijdarbeid is daar een belangrijke indicatie van.

Kortom: het moderne bestaan levert een honger op naar steeds nieuwe culturele ervaringen. Mensen zullen die steeds gericht gaan opzoeken. Nederland kent nu al een zeer levendig cultureel klimaat, zeker als men dit vergelijkt met het omringende buitenland. (.....)

In het leven van steeds meer burgers is dat iets wat van grote waarde wordt geacht, het hoort nu bij hun identiteit, bij de manier waarop ze wat van het leven willen maken. Participatie krijgt steeds meer een bijna mentale en culturele dimensie. Mensen willen niet alleen participeren in arbeidsorganisaties, maar zoeken ook naar vormen waarin ze hun ervaringshorizon kunnen verleggen, waarin ze op een culturele en zingevende manier inhoud kunnen geven aan hun bestaan. Participatie wordt daarmee in de ruimste zin van het woord culturele participatie, dat wil zeggen: het gaat erom een weg te vinden in de culturele veelvormigheid van een moderne samenleving. (Waal, de, 2001,168)

Vrijwilligerswerk kan een manier zijn om vaardigheden te ontwikkelen naast scholing en werk. Dit wordt door Dam, van, ...et al (1998) in 2.1.3 Reden voor vrijwilligerswerk, als één van de redenen aangehaald voor het doen van vrijwilligerswerk.

Een volgend belangrijk aspect van deze paragraaf is participatie om de ervaringshorizon te

verleggen. Naar mijn mening is dit een kans voor het vrijwilligerswerk, mits daar goed op in gespeeld word. Er niet vanuit gaan dat vrijwilligers voor langdurige tijd actief zijn bij dezelfde organisatie, maar aansluiten bij de behoefte nieuwe en verschillende ervaringen op te doen. Vrijwilligerswerk zou dan meer eenmalige of tijdelijke vorm aannemen.

2.2.5 Belang maatschappelijke participatie

Het bevorderen van participatie kan een rol spelen in het tegengaan van marginalisering en sociaal isolement, het dichten van de kloof tussen politiek en publiek en het kan de sociale samenhang en sociale cohesie in de samenleving bevorderen. In zijn algemeenheid kan het mensen uitnodigen en uitdagen om gezamenlijk vorm te geven aan de samenleving en maatschappelijke verbeteringen te realiseren. Participatie aan bestuur en beheer, de ontwikkeling van politieke participatie, werken aan leefbaarheid en veiligheid zijn hierin eveneens belangrijk. Het mobiliseren van de veranderingsbereidheid van mensen en betrokkenheid van mensen vormgeven is een belangrijke maatschappelijke taak.

Vaak wordt een dubbele doelstelling ten aanzien van participatie gehanteerd. Aan de ene kant het bevorderen van de actieve betrokkenheid en binding van groepen met de samenleving én het werken aan een maatschappij die daarop is ingesteld. (...)

Binnen het participatieproces is een belangrijke rol weggelegd voor zogenoemde intermediairs. Mensen, instellingen en bedrijven die plaatselijk op de één of andere manier een ondersteunende of stimulerende rol (kunnen) spelen om vormen van participatie te bevorderen. Dit hoeven niet altijd aangetrokken vrijwilligers of professionals te zijn. Ook leden uit de beoogde doelgroep of bijvoorbeeld mensen uit dezelfde leeftijdsgroep kunnen deze rol vervullen. (Waal, de, 169-171)

Vrijwilligerswerk is een vorm van actieve betrokkenheid bij de samenleving. De maatschappij kan daarop ingesteld zijn door middel van vrijwilligersorganisaties die enerzijds in noden van de samenleving voorziet en anderzijds ook aansluit bij de wensen omtrent persoonlijke motivatie van burgers. Er ontstaat dan een actieve betrokkenheid tussen de vrijwilliger en de doelgroep, waardoor de sociale cohesie bevorderd wordt.

Vrijwilligerswerk is over het algemeen gericht op sociaal zwakkeren, er is een noodzaak of tekort voor een bepaalde groep en daar wordt op ingespeeld. Het gaat dus marginalisering van de doelgroep tegen. Daarnaast is vrijwilligerswerk voor de vrijwilliger ook een manier om uit sociaal isolement te komen.

Vrijwilligers kunnen ook de rol van intermediairs innemen. Islamitische vrijwilligsters kunnen een intermediair zijn tussen geïsoleerde moslimvrouwen en de civiele samenleving.

Participatie in vrijwillige associaties heeft verschillende positieve effecten. Enerzijds zijn deze vrijwillige associaties een soort 'leerschool' voor maatschappelijk solidariteit en deelname. Een coöperatieve houding en identificatie met anderen en een gemeenschapsgevoel kunnen worden bevorderd, evenals het politieke zelfvertrouwen en de politieke vaardigheden die nodig zijn om invloed uit te oefenen. Anderzijds gecombineerd met deze interne leereffecten, zijn deze organisaties ook extern gericht en bieden ze de mogelijkheid zorgen en belangen van burgers naar buiten te brengen en een plaats te geven in de politieke en maatschappelijke besluiten en meningsvorming (SCP1998). Deze combinatie van interne en externe gerichtheid is ook maatschappelijk van grote waarde. Een belangrijk aandachtspunt binnen het sociaal beleid is dan ook het terrein van competenties van mensen tot participatie. In dit kader wordt ook wel gesproken van activering: het stimuleren van mensen om met hun eigen mogelijkheden naar buiten te treden, zich verder te ontwikkelen en een plaats kunnen vinden waar ze (weer) mee kunnen doen. Activering sluit als zodanig aan bij de nieuwe doelen van sociaal beleid gericht op maatschappelijke participatie. Het is vooral ook gericht op het geven van vertrouwen in het feit dat mensen wel competent en gemotiveerd zijn of kunnen worden, om actief invloed uit te oefenen op datgene waar ze in hun directe omgeving mee worden geconfronteerd

Het activeren van mensen is ook letterlijk waarde in de betekenis van het tegengaan van passiviteit, het loslaten van de rol als beschouwer, kijker, buitenstaander. Onze samenleving (denk aan moderne media of culturele en sport evenementen) plaatst mensen al te vaak alleen in de rol van kijker of toeschouwer, waar een meer actieve rol stimulerender is en meer mogelijkheden biedt tot eigen ontwikkeling en expressie. Gillet (1998) spreekt in dit verband van het spanningsveld tussen consumptie en transfer. Wanneer consumptie bij participatie voorop staat, bijvoorbeeld bij afname van een bepaald aanbod, is er voor de klant vaak slechts een passieve rol mogelijk. Wanneer

transfer voorop staat bij participatie wordt geanticipeerd op onderlinge interactie en sociale en culturele uitwisseling. Het is dan eerder mogelijk sociale relaties te ontwikkelen, betekenissen uit te wisselen, creativiteit in het handelen vorm te geven en dergelijke. Datgene wat men in de activiteit geleerd heeft kan dan ook in heel andere situaties weer ingezet worden. (Waal, de, 169-171)

In deze paragraaf is de omvangrijkheid van het begrip maatschappelijke participatie beschreven. Voornamelijk de laatste jaren heeft er een verschuiving plaatsgevonden, wat het begrip participatie veel breder maakt dan alleen het hebben van werk/opleiding of het beïnvloeden van politieke besluitvorming. De burger moet een handelingsbekwaam individu zijn, die op vrijwillige basis actief betrokken is bij maatschappelijke verbanden. Participatie heeft meer een sociale en culturele vorm gekregen wat zich richt op het actief deelnemen aan de civiele samenleving. Binnen deze ruimere definitie is ook een onderscheid te maken tussen formele en informele participatie. Vrijwilligerswerk is een belangrijke vorm van maatschappelijke participatie. Welke is gericht op de ontplooiing en het verbeteren van de positie van de vrijwilliger en van de doelgroep.

2.3 Islam en maatschappelijke participatie

In de jaren zestig heeft de islam door de komst van de gastarbeiders een plek gekregen binnen het religieus landschap in Nederland. Sindsdien heeft de islam zich ontwikkeld tot de tweede godsdienst (in volume) met de daarbij behorende zuilenmerken: islamitische scholen, moskeeën, de Nederlandse Moslim Omroep (NMO), belangenorganisaties, enzovoort.

In dit hoofdstuk wil ik aantonen dat ook voor de institutie vrijwilligerswerk in de islam gronden aan te wijzen zijn. In deze paragraaf geef ik antwoord op deelvraag *2b. Op welke/Hoe manier geeft de Islam aanzet tot vrijwilligerswerk?* en *3a. Welke belemmeringen geeft de islam voor het doen van vrijwilligerswerk?* Dit is van belang voor deze scriptie om uiteindelijk aan te kunnen geven in hoeverre de islam moslimvrouwen een aanzet geeft om actief te worden in vrijwilligerswerk.

Het rapport *Levensbeschouwelijk vrijwilligerswerk: beziend of zieltogend*, brengt in kaart dat het vrijwilligerswerk van levensbeschouwelijke stromingen op dit moment zeer omvangrijk is. Tegenover die hoge cijfers van dit moment staan doemscenario's: levensbeschouwelijk vrijwilligerswerk zou zijn tijd hebben gehad, gezien de secularisering, individualisering en veralgemenisering van identiteitsgebonden verbanden (Markant, 3, 2003, 30).

Hansje Hillenius-van Draanen (ex-voorzitter van Samenwerkende Organisaties voor Maatschappelijk activeringswerk) stelt hierbij het volgende: 'Ik zie ook dat de oorspronkelijke kerken en levensbeschouwelijke verbanden niet meer zo vanzelfsprekend zijn in het leven van mensen dan vroeger. Aan de andere kant zie ik dat er toch weer behoefte is om je op een of andere manier aan elkaar te verbinden. Er wordt ook gezocht naar zingeving voor het leven. De beweging om zich met elkaar geïnspireerd te voelen, verbonden te weten op bepaalde waarden en levensvisies en van daaruit in die samenleving betrokken te zijn bij de medemens, zou geactiveerd kunnen worden. Als je maar niet vasthoudt aan de oude vormen daarbij' (Markant, jaargang 2003, nummer 3, 30).

Organisaties die op dit moment actief zijn op het gebied van Islam en maatschappelijke participatie zijn onder andere: Ihsan en SOM. De eerste is een Instituut voor islamitisch activeringswerk en SOM staat voor Samenwerkende Organisaties voor Maatschappelijk activeringswerk en geeft drie keer per jaar een vakblad uit over maatschappelijk activeringswerk. Beide organisaties zijn het erover eens dat moslims aangesproken kunnen worden vanuit hun geloof om maatschappelijk actief te worden en dat deze groep benaderd moet worden vanuit potenties en religie.

Informatie die ik gebruik in deze paragraaf, is voornamelijk afkomstig van deze twee organisaties, die hun kennis hebben gebaseerd op onderzoeken en interpretaties van deskundigen van teksten uit de Koran en soenna/hadith. De cursieve teksten zijn letterlijke vertalingen uit de Koran, die de schrijvers van onderstaande teksten ter illustratie hebben gebruikt.

2.3.1 De islam en maatschappelijke inzet

Maatschappelijke inzet is niet vreemd in de islam en haar aanhangers. In islamitische literatuur wordt de islam geschetst als een sociaalprogressieve godsdienst, die altijd grote aandacht besteedt aan het ideaal van gerechtigheid in het maatschappelijke leven. Veelvuldig wordt gerefereerd aan de Koran waarin de '**Iman**' (geloof in God) en '**Amal as-salih**' (goede handelingen) vaak samen genoemd worden. In de goede handelingen ligt de verhouding met de medemens opgesloten. De sociale gerechtigheid wordt echter ook vaak met geloof in God in verband gebracht.

Naast de goddelijke openbaring, vormt ook de profetische traditie als afgeleide van deze openbaring een inspiratiebron. Zo lezen de moslims de **handelingen van de profeten die betrekking hebben op de maatschappij** als pogingen om het sociale onrecht in de samenleving weg te nemen. Onder het leiderschap van de profeet Mohammed vond een indrukwekkend stuk gemeenschapsopbouw plaats, dat zeker ook een inspirerend voorbeeld mag heten voor moderne gemeenschapsopbouw. Het ethos dat uit de Koran en de vroege islam spreekt, doet in veel opzichten modern aan: sociaal-politiek, van deze wereld en activerend. In de bewering dat de Islam niet zo eenzijdig spiritualistisch en meer **maatschappelijk ingesteld** is dan andere godsdiensten schuilt in elk geval dit element van waarheid: de islam heeft vanaf het begin met

een duidelijk sociaal ideaal geleefd en heeft gestreefd naar de opbouw van een rechtvaardig gemeenschapsleven op aarde. Verder lijken aangrijpingspunten voor maatschappelijke inzet in het islamitische gedachtegoed te liggen in begrippen als 'adjr/sawab' (inzet voor een ander zonder beloning) en 'adl en rahmah' (rechtvaardigheid en genadigheid). Deze laatste twee begrippen hebben betrekking op het hier en nu. Het **'Adjr en/of Sawab-principe'** is een waarde die ten grondslag ligt aan het 'Islamitische altruïsme': men zet zich voor **ander(en) in zonder een (geldelijke) tegenprestatie**. De beloning wordt van God verwacht. Ook het gemeenschappelijkheidsbesef is een belangrijke grondtraditie, die onderlinge hulpverlening en opvang van moslims bewerkstelligt.

'Vroomheid is niet dat jullie je gezichten naar het oosten en het westen keren, maar vroom is wie geloofd in God, in de laatste dag, in de engelen, in het (openbarings)boek en in de profeten, wie zijn bezit, hoe lief hij dat ook heeft, deelt met verwanten, wezen, armen, (behoefte) reizigers, (...), wie de godsdienstige belasting afdraagt, wie zich aan overeenkomsten houdt die hij is aangegaan, en wie standvastig is bij rampen, tegenspoed en oorlog. Zij zijn oprecht en godbewust.'

(Kor'an, Soera 2, Vers 177)

Volgens de Kor'an heeft God vele namen die allemaal wijzen op één of andere goddelijke eigenschap. In de Kor'an wordt God met verschillende namen genoemd, zoals Allah (eigen naam), de Opvoedende/zorgzame Heer, de Koning, de Vrede, de Schepper enz. Van al die eigenschappen heeft God er één gekozen die Hij het belangrijkste vindt: barmhartigheid, Rahma. Die eigenschap heeft Hij Zichzelf voorgeschreven. De barmhartigheid speelt ook een grote rol in de islamitische kijk op de mens, die wordt opgeroepen de eigenschappen van God na te streven.

Al die (99) namen als hoedanigheden van God zijn samen te vatten als de Uniciteit, het Leven, de Eeuwigheid, de Wijsheid, de Kracht, de Schoonheid, de Rechtvaardigheid, de Liefde en de Goedheid.

2.3.2 Islam als zingevingsysteem

De islam als zingevingsysteem is een factor waaromheen de moslims hun organisaties opbouwen. De islam heeft voor deze organisaties een belangrijke betekenis. Voor het activeren van deze organisaties kunnen in de Islamitische tradities aanknopingspunten worden gevonden voor maatschappelijke activering. Daarbij valt te denken aan tradities met betrekking tot armoedezorg, onderlinge hulp, de economische bedrijvigheid, de morele houding en ethiek en niet te vergeten de Adjr/Sawab als basis voor aanzet tot vrijwilligerswerk. Adjr/Sawab is een van de grondwaarden als het gaat om de inzet voor de ander zonder er een materiële beloning voor te krijgen. Een moslim gelooft dat hij/zij voor zijn/haar 'Adjr-handelingen' door God zal worden beloond.

In de tweede belangrijke islamitische bron de soenna (het leven van Mohammed) zijn op het sociaal-economische domein motiverende funderingen te vinden die de activering van de moslims kunnen bevorderen. In een van de overleveringen zei de profeet Mohammed: 'Wie verzadigd naar bed gaat, terwijl de burens honger lijden, behoort niet tot onze gemeenschap.' In een andere overlevering zei Mohammed: 'Indien je weet dat het leven op de aarde morgen beëindigd zal zijn en jij in je handen een boom hebt, aarzel niet die boom te planten.'

Voor bepaalde bevolkingscategorieën in de islam geldt de verplichting een deel van het bezit aan armen af te staan. In de islamitische terminologie wordt dat 'zakat' genoemd. Naast deze verplichte 'zakat' wordt moslims ook nog aangeraden 'sadaka' te geven. De bevolkingscategorieën die moeten geven en die kunnen geven worden in het islamitische sociale recht aangeduid als mensen die meer hebben dan nodig is voor het bevredigen van primaire behoeften als voedsel, huisvesting en vervoer. 'Zakat' en 'sadaka' zijn vandaag de dag binnen een groot deel van de moslimgemeenschap een levendige traditie. (www.som.net)

2.3.3 Zingeving en goddelijke kenmerken

Een thema waarover alle islamitische perspectieven het hebben betreft de ontologische kwesties, waarvan de vraag naar de zin van het leven de belangrijkste lijkt te zijn. De boodschap is: **de zin van het leven en/of het doel van de mens in/met dit leven is 'het verinnerlijking van de hierboven samengevatte goddelijke kenmerken'**. Een korte samenvatting van een hoofdstuk over islamitische ethiek uit het naslagwerk van M. M. Sharif 'A history of muslim philosophy' lokaliseert mogelijkwerijze dit verinnerlijkingsproces. Sharif geeft aan de hand van relevante Kor'anverzen aan wat de ethische leer van de Kor'an eventueel inhoudt. Hij begint met de stelling (...): het koranische mensbeeld gaat ervan uit dat de zin van het leven van de mens ligt in de mate waarin hij er in slaagt de goddelijke kenmerken te verinnerlijken.

Hieronder een behandeling van die kenmerken (afgeleid van M. M. Sharif, 1990).

Tawhid (eenheid/uniciteit)

Wat in theologische zin refereert naar de uniciteit van God, krijgt verschillende verschijningsvormen in het sociale. Hierbij valt te denken aan de harmonie tussen woord en de daad van de mens. Geloof in de ene God is de noodzakelijke voorwaarde van een ethische waarde, maar nog geen voldoende voorwaarde. Het geloof in God zou niet alleen maar de zaak van de innerlijke wereld zijn, maar dient ondersteund te worden door het goede handelen. Mensen worden aangeraden bij elkaar te komen, zich in te zetten voor het sociale zodat de chaos, agressiviteit, opruiing, onveiligheid, onrust in de samenleving weggewerkt worden. Geen enkele pordon kan de blokkering van de vrede en van de goede handelingen tussen mensen rechtvaardigen. Men moet zich tegenover de behoeftige, de burenen en de kwetsbaren goed en vrijgevig gedragen. De moslim wordt geleerd het kwade te bedekken met vergiffenis en de kwade weg te werken met het goede handelen. Er wordt een tolerante sociale sfeer nagestreefd, waarin de volgelingen van verschillende levensbeschouwingen vrij en vreedzaam hun eigen levensbeschouwelijke rituelen praktiseren. In het bijzonder worden de gelovigen aangespoord de kloosters, kerken, synagogen en moskeeën waarin de naam van God veelvuldig gedacht wordt, te beschermen tegen verval. In de Kor'an worden openlijk sommige personen uit de Ahl al-Kitab (Christenen en Joden) vanwege hun geloof in God met lof geprezen. In de Ahl al-Kitab wordt uitgenodigd samen te werken aan de oprichting van een sociaal systeem waarin de vrede domineert. De strijd dient gevoerd te worden met de mensenonderdrukkers.

De Tawhid leidt in sociale zin tot een perspectief van de 'eenheid in verscheidenheid van het mensdom'. Alle mensen zijn bij geboorte gelijk en worden als vrije wezens, als onbeschreven blad, ter wereld gebracht. Ze zijn allemaal naar een zelfde 'Nafs' (aard) geschapen. Het enige verschil bij God ligt in de mate waarin de mens in godsbewustzijn verschilt.

De Rechtvaardigheid ('Adalat)

De rechtvaardigheid is een goddelijke kenmerk. In de Kor'an wordt de mens uitgenodigd dat ideaal na te streven. Mensen worden opgeroepen rechtvaardig te zijn naar elkaar. De goddelijke openbaring (al-Wahiy al Ilahi) is de vorm waarin de Hikma (de wijsheid) en de 'Adalat (de rechtvaardigheid) samen komen. De Rechtvaardigheid behoort tot het godsdienstige recht (Sharia'). Het voorziet in een oprechte houding in woord en daad, in het nakomen van contracten, in het nakomen van verplichtingen. De gelovigen worden aangeraden een systeem te helpen opbouwen waarin de rechtvaardigheid zegeviert en af te zien van handelingen die zouden kunnen leiden tot onrecht, bedrog, manipulaties, chaos.

De Liefde

De liefde als een goddelijke kenmerk is een ideaal waar de mens toe wordt opgeroepen. Van God dient boven alles gehouden te worden. Vervolgens wordt men aangespoord van eigen gezinsleden –met name van de moeder- te houden en hen met barmhartigheid te behandelen. Deze oproep en opdracht spreidt zich uit naar de familie, naaste en verre burenen, de behoeftige wezen. Het goede handelen omvat ook het delen van een deel van het eigendom met de familieleden, wezen, behoeftige, kwetsbaren en armen. Men wordt ertoe aangespoord beleefd te

zijn tegen andere mensen. Zelfs een glimlach voor een ander wordt als een Ibada (een dienst waarover God tevreden is) beschouwd.

De Goedheid (Khayr)

De goedheid is in islamitisch openbaring ook een kenmerk van God. Alle mensen wordt aangeraden zich in te zetten voor het goede en deugdzame. De grootste beloning van God valt diegenen ten deel die in het goede handelen een stapje voor zijn. De gelovigen wordt aangeraden het kwade en ondeugdelijke op een behoorlijke, deugdelijke manier weg te werken en indien ze dat doen, veranderen de vijanden in ware naaste vrienden. Men wordt aangeraden met een betere groet te beantwoorden wanneer zij begroet worden. Wanneer mensen het behoorlijke verrichten, komt dat eigenlijk henzelf ten goede. Geduld, vergeving, tolerantie jegens anderen fouten zijn de goede attitudes. Degenen die de goede, deugdzaam handelingen verrichten, worden zowel in dit leven als in het hiernamaals beloond. Het hiernamaals is een plaats waar ze rust zullen vinden. Met de beloning zullen zij tevreden zijn. (www.som.net, Markant, jaargang 3, 2003)

2.3.4 Taqwa en Ihsan

Naast deze goddelijke kenmerken moeten hier nog twee begrippen genoemd worden: Taqwa en Ihsan.

Taqwa: het goede verrichten en het ondeugdelijke nalaten. Het is een uiting van geloof in en respect voor God. De reden van de openbaring van de Kor'an is de vestiging van Taqwa onder de mensen. Taqwa zal de mens beschermen tegen het bederf. De Taqwa -ook wel als 'vrees voor God' vertaald- wordt in de islamitische literatuur zeer hoog gehouden. Moslims worden uitgenodigd in het ontwikkelen van eigen Taqwa te investeren. Het is mogelijk tot de Godvrezenden te behoren door te geloven in God, in het bestaan van het hiernamaals, in engelen, in Heilige Schriften, in Profeten en door daarnaast eigendom in te zetten voor familie, wezen, behoeftigen, bedelaars, (behoefte)reizigers en voor het vrijkopen van slaven en door trouw te zijn aan het ritueel gebed, religieuze belasting -zakaat- te betalen aan behoeftigen, de eigen beloften na te komen. Voor wie dat allemaal doet, is er grote beloning.

Er bestaat nog een hogere fase in de zijnsontwikkeling van de mens. Ihsan (goede handelingen) kan gekarakteriseerd worden als de handeling die in harmonie is met een zeer diepe verbondenheid met God en de handeling die door de omvattende liefde voor God gestuurd wordt.

Het verrichten van de goede handelingen is een fase in de spirituele ontwikkeling van de mens. God belooft in de Kor'an met die mensen samen te zullen zijn die het goede op een aangename/schone manier verrichten en die de geholpene niet in verlegenheid brengen door hen te herinneren aan de verrichte diensten.

Degenen die het Ihsan-niveau van de spirituele ontwikkeling hebben bereikt, danken God veelvuldig. Zij worden beloond. De Muhsinin (mensen van Ihsan-niveau) zijn degenen die honger en dorst kunnen dulden, niet vrezen voor de kwade handelingen van de vijand, geen defaitistische houding hebben, tot God bidden met vrees en hoop, hun eigendom verschenken door het vrij te geven ter wille van God, daadwerkelijk het goede verrichten, bezig zijn met goede werkzaamheden, hun eigendom zowel in tijden van overvloed als van schaarste besteden, hun woede de baas zijn, de fouten van de mensen vergeven, geduld opbrengen en op hun hoede zijn, bidden en systematisch zakaat geven en geloven in hiernamaals. Alle profeten behoren tot deze groep. De Muhsinin zijn niet alleen zelf op het deugdzaam pad, ze begeleiden de anderen op dat pad en helpen een samenleving op te bouwen waarin de vrede, harmonie en tevredenheid domineren.

Herhaaldelijk wordt gesproken van de beloning dat God met hen zal zijn, van hen zal houden, hen tot de ware vrienden maakt zoals hij dat met Abraham heeft gedaan. Zij zullen geen vrees en geen verdriet proeven. God heeft voor hen de tuinen in het paradijs klaargemaakt waar zij eeuwig zullen blijven. (www.som.net, Markant, jaargang 3, 2003)

De islam geeft niet letterlijk een standpunt over vrijwilligerswerk en participatie. Maar de visie op de manier van leven van de mensen in relatie tot zijn omgeving kan een aanzet zijn tot actieve deelname aan de maatschappij, gericht op het in praktijk brengen van naastenliefde. In de Koran en de soenna zijn letterlijk aanknopingspunten te vinden voor het actief inzetten voor de medemens. In de Koran worden Iman (geloof in God) en 'Amal as-salih' (goede handelingen) vaak samen genoemd. In de soenna zijn handelingen te lezen van de profeten die betrekking hebben op de maatschappij. De islam als zingevingsysteem is een factor waaromheen moslims hun organisaties opbouwen. De islam geeft hierbij geen belemmeringen.

In dit hoofdstuk is nagegaan welke religieusculturele waarden en normen de islamitische traditie heeft. De belangrijkste zin van het leven is het verinnerlijken van de goddelijke kenmerken. Deze kenmerken zijn samengevat als het Leven, de Uniciteit van God, de Eeuwigheid, de Kracht, de Waarheid en/of Wijsheid, de Rechtvaardigheid, de Liefde en de Goedheid.

Aangrijpingspunten voor maatschappelijke inzet lijken verder te liggen in begrippen als 'adhr/sawab'(inzet voor een ander zonder beloning) en adl en rahmah'(rechtvaardigheid en genadigheid). Daarnaast worden nog Taqwa (goede verrichten en het ondeugdelijke nalaten) en Ihsan (goede handelingen) genoemd. 'Het is niet zozeer de beloning van God die de Ihsan-houding motiveert, maar het is eerder een samenhangende morele opgave en een spirituele toestand van de individuele moslim die tot stand komt door een spirituele reis naar God, een reis in God een reis terug naar God en een reis in de schepping' (www.som.net).

Als we kijken naar bestaande vrijwilligersorganisaties zien we dat veel van deze verbanden zijn ontstaan vanuit levensbeschouwelijke overtuiging. Maar de vraag is of dat in de huidige samenleving met zijn ontzuiling en individualisering niet achterhaald is en er niet andere motieven van mensen voor het doen van vrijwilligerswerk aangesproken moeten worden. Ik denk dat dit deels wel het geval is, maar anderzijds denk ik dat er een grote groep waaronder moslims, is die wel vanuit een religie hun leven vormgeven. Mijn keus van dit scriptieonderwerp is gebaseerd op de overtuiging dat moslims in de verre toekomst ook mee zullen gaan in het vormgeven van hun leven vanuit individuele keuzes onder invloed van andere levensstijlen. Maar doordat dit een groep is die onder druk van de dominante groep in de samenleving zich moet 'aanpassen' en hun leven moet vormgeven, zullen zij, mijn inziens, bewust kiezen voor de houvast die het geloof hen nu geeft. In mijn ogen is dit een positieve ontwikkeling, waar de samenleving vanuit mogelijkheden mee om moet gaan. In tegenstelling tot wat nu vaak gebeurt, vanuit tekortkoming, beperking en problemen. Wanneer dit eerste gebeurt denk ik dat de islam een positieve bijdrage levert aan deze pluriforme samenleving.

3. Moslima's aan het woord

In dit hoofdstuk zal ik mijn vraagstelling vanuit de praktijk beantwoorden. In paragraaf 3.1 geef ik antwoord op deelvraag *2c Welke redenen geven moslimvrouwen uit het panel om vrijwilligerswerk te doen?*, in 3.2 op deelvraag *2d Hoe zien de moslimvrouwen uit het panel de islam als inspiratie voor het doen van vrijwilligerswerk?* en in 3.3 geef ik antwoord op *3b Welke beperkingen ondervinden moslimvrouwen uit het panel bij uitvoeren van vrijwilligerswerk?* Aan het eind van elke paragraaf maak ik direct een koppeling met de theorie uit hoofdstuk 2. Om moslima's aan het woord te laten heb ik een panel samengesteld bestaande uit 3 moslimvrouwen en 1 vrouw is apart geïnterviewd. Voor de gesprekken heb ik een vragenlijst opgesteld. Het panelgesprek en het interview duurden 2 en 1,5 uur.

Alvorens naar beantwoording van de deelvragen te gaan eerst een overzicht van de achtergrond en ervaring op het gebied van vrijwilligerswerk van de vrouwen.

- 1 Zij is 40 jaar en heeft 2 kinderen. Ze is in Marokko geboren en woont sinds 28 jaar in Nederland. Ze heeft op het moment geen werk, maar wel werkervaring en gaat binnenkort werken bij de kinderopvang. Ze doet vrijwilligerswerk bij het OBV, ze geeft thuisles en verricht administratieve handelingen op het bureau. Ze wilde altijd al graag vrijwilligerswerk doen en was bij het OBV terechtgekomen doordat ze op de hoogte werd gebracht door een bekende. Ze heeft veel vrijwilligerswerk gedaan, hulp aan bekenden en familieleden, maar ook aan onbekenden als ze gevraagd wordt, bijvoorbeeld bij de moskee of via de kinderopvang of als ze ergens een tekort ziet.
- 2 Twintigjarige studente aan de Haagse Hogeschool, opleiding Culturele Maatschappelijke Vorming. Ze is in Nederland geboren en haar ouders komen uit Marokko. Ze heeft een bijbaantje gehad bij de kinderopvang en doet nu vrijwilligerswerk bij Buurthuis Molenwijk. Hier doet zij de organisatie binnen het kinderwerk en ze zit in de Jongerenraad. Ze is begonnen met het vrijwilligerswerk omdat ze is gevraagd door een vriendin, er behoefte was aan activiteiten voor een doelgroep. Ongeorganiseerd helpt ze ook mensen, voornamelijk bekenden.
- 3 Nederlandse 22 jarige studente aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Ze zit in het vierde jaar van de opleiding Sociaal Culturele Wetenschappen. Ze doet vrijwilligerswerk bij Dar al Arqam, stichting voor moslimvrouwen in Rotterdam. Hier organiseert ze bijeenkomsten, geeft ze workshops en ze zit als secretaris in het bestuur. Ze is gevraagd om dit werk te doen.
- 4 Zij is 48 jaar en heeft 1 dochter. Ze is Nederlandse en sinds 16 jaar moslima. Ze is jongerenwerker bij Buurthuis Molenwijk en deeltijdstudente aan de Haagse Hogeschool, eerste jaar Sociaal Pedagogische Hulpverlening. Vanaf haar dertiende doet ze vrijwilligerswerk, ze is begonnen bij buurthuis Don Bosco omdat ze is gevraagd. Nu doet ze verschillende vormen van vrijwilligerswerk, onder andere voorlichting geven bij Dar al Arqam in Rotterdam. Daarnaast helpt ze ook onbewust veel mensen, maar noemt dit geen vrijwilligerswerk. In haar werk bij Buurthuis Molenwijk werkt ze veel samen met (moslim) vrijwilligers.

De sfeer tijdens het panelgesprek en tijdens het interview was erg behulpvaardig en open. De meerwaarde van het panelgesprek was duidelijk zichtbaar, de panelleden vulden elkaar aan en stelden elkaar vragen. Dit heeft duidelijk bijgedragen aan de kwaliteit van dit praktijkonderzoek.

De panelleden waren het vrijwel eens over wat vrijwilligerswerk inhoudt: arbeid of iets voor anderen doen zonder daar iets voor terug te krijgen. Dit kan via een organisatie zijn, maar ook ongeorganiseerd, voor bekenden en voor onbekenden. 'Je doet het vanuit jezelf, maar niet voor jezelf, het is zonder eigen belang. Je hoeft er ook geen waardering voor terug te krijgen.' De panelleden gaan niet mee in de individualiseringsgedachte: voor wat, hoort wat. Van alles kan

vrijwilligerswerk zijn, werken via een vrijwilligerscentrale, de buurman helpen of op straat naar iemand glimlachen. Het is afhankelijk van wat binnen mogelijkheden van de persoon ligt. Opvallend is dat zij het begrip vrijwilligerswerk veel ruimer zien dan de gehanteerde definitie in de theorie. In de theorie wordt duidelijk gekaderd door een onderscheid te maken in georganiseerd en ongeorganiseerd.

Het panel bevestigt mijn geschetste vermoeden in hoofdstuk 2.1, dat er veel mantelzorg wordt gedaan door moslimvrouwen. De vrouwen gaven aan dat er veel wordt gedaan door vrouwen onderling, maar dit gebeurt vaak automatisch en onbewust. Zij zien het voordeel van vrijwilligerswerk dat de inzet van moslimvrouwen meer gezien wordt door de maatschappij. Dit is niet om mee te pronken, maar om een voorbeeldfunctie te kunnen zijn voor andere vrouwen en de organisatie wordt laagdrempeliger voor moslimvrouwen. Geïnterviewde 4 gaf hierbij nog aan dat wanneer hulp aan anderen vanuit een organisatie plaatsvindt er ook meer bescherming is van de vrijwilliger door de organisatie. Daarnaast gaf zij nog een toevoeging dat je als vrijwilliger wel je verantwoordelijkheden hebt, maar dat niet hetzelfde verwacht kan worden als van een beroepskracht.

3.1 Redenen voor vrijwilligerswerk

Alle panelleden noemden als hoofdreden om vrijwilligerswerk te doen dat het voor Allah is en gestimuleerd wordt vanuit de islam. Dit heeft als gevolg dat de vrouwen er dus niks voor terug hoeven, geen materieel en ook geen waardering, beloning komt in het hiernamaals. Zij denken tevens dat dit ook de belangrijkste reden is voor andere moslima's om vrijwilligerswerk te doen. Geïnterviewde 4 gaf aan dat het geloof wel een belangrijke drijfveer is, maar dat dit meer een onbewuste reden is. Leven volgens de islam, daar hoort automatisch ook vrijwillige inzet voor de medemens bij. Zij is met vrijwilligerswerk begonnen toen ze veel jonger was en nog geen moslima. Zij heeft het altijd al in zich gehad dingen te willen delen en anderen mensen te willen helpen. Dit werd ook als andere belangrijke reden door het panel genoemd. Als zij in de praktijk signaleren dat er ergens tekort of behoefte aan is, willen zij zich daarvoor inzetten. Dit heeft vaak te maken met 'zwakkere' doelgroepen in de samenleving. Dit hoeven niet per definitie leden uit de eigen gemeenschap met dezelfde achtergrond te zijn. Dat dit wel vaak het geval is, heeft te maken met de combinatie dat dit geregeld mensen zijn in een achterstandspositie en een noodzaak eerder gesignaleerd wordt bij bekenden.

Hoewel het voor allemaal geen hoofdreden is, maar wel meespeelt, geven ze aan dat het helpen van anderen zonder er iets voor terug te krijgen wel voldoening geeft en vaak een uitdaging is. Als persoonlijk leerdoel wordt ook nog structuur in je leven brengen genoemd.

Panelid 3 geeft aan dat wat je met het vrijwilligerswerk wilt bereiken, in haar geval kennisoverdracht, ook een reden is. Zij wil graag andere moslima's bewust laten worden van hun identiteit, hier wil zij zich vrijwillig voor inzetten.

Voor panelid 2 is het imago van moslimvrouwen een drijfveer. Zij ziet dat de meeste vrijwilligersorganisaties voornamelijk 'wit' zijn. Hier wil zij verandering in brengen en vanuit een voorbeeldfunctie andere moslima's aan trekken. De andere vrouwen herkennen dit en voegen er ook aan toe dat ze ook willen laten zien dat ze meer kunnen dan voor de kinderen zorgen. Geïnterviewde 4 wil dat moslima's op alle plaatsen meer vertegenwoordigd worden, dus ook binnen het vrijwilligerswerk. Hierdoor zal de samenleving minder 'angst' hebben voor deze groep.

Als laatste zijn ze het er allemaal over eens dat je van vrijwilligerswerk ook zelf veel leert, wat een reden is om het te doen. Het kan zo ook een leerproces in het kader van een studie zijn. Geïnterviewde 4 voegt hier nog aan toe dat naar haar mening vanuit de rol als beroepskracht, hier ook de mogelijkheid voor moet zijn bij (vrijwilligers-) organisatie. Daarnaast ziet zij bij (moslim) vrijwilligers waar zij mee werkt dat waardering wel een belangrijk punt is, maar het is geen reden. Daarnaast kan het ook een motivatie zijn dat vrijwilligers net iets meer 'rechten' hebben binnen een organisatie dan andere leden van de doelgroep.

In de inleiding is al de manier van werving naar voren gekomen. Alle vrouwen zijn gevraagd om vrijwilligerswerk te doen. Zij geven zelf aan dat dit de beste manier is om moslimvrouwen te werven; persoonlijk vragen, bij voorkeur door bekenden. Mond-tot-mond reclame heeft,

voornamelijk voor de eerste en tweede generatie, het beste resultaat. Als aanbeveling waar moslimvrouwen het beste bereikt kunnen worden zijn de volgende locatie genoemd: moskeeën, vrouwen- en moedercentra, consultatiebureaus, buurthuizen en basisscholen. Onderwerpen waar moslimvrouwen zich volgens de panelleden voor willen inzetten zijn opvoeding, kinderen, onderwijs, verzorging, gezondheid en thema's rondom islam.

Samenvattend komen de volgende redenen voor het doen van vrijwilligerswerk vanuit de praktijk naar voren:

- Voor Allah, gestimuleerd vanuit het geloof
- Om 'zwakkeren' in de samenleving te helpen en een tekort aan te vullen
- Het geeft voldoening en is een uitdaging
- Brengt structuur in je leven
- Om kennis te delen
- Imago moslimvrouwen versterken
- Voorbeeldfunctie voor andere moslima's
- Om er zelf van te leren

Terugkijkend naar hoofdstuk 2.1 'Redenen voor vrijwilligerswerk' is te lezen dat de meeste vrijwilligers voornamelijk persoonlijke motivatie hebben, gericht op plezier in het werk. Tevens geeft het aangehaalde onderzoek aan dat maar maximaal 20% van de vrijwilligers dit uit religieuze overweging doet. Dit sluit niet aan bij de resultaten uit het panelgesprek en het interview, waarbij de vrouwen het geloof als belangrijkste reden noemen voor het doen van vrijwilligerswerk. Er is dus wel degelijk een verschil tussen de motieven van moslim en niet-moslim vrijwilligers. Hiermee moet rekening gehouden worden bij het werven van deze groep vrijwilligers.

Als tweede belangrijkste punt uit het panel komt het helpen van anderen, pas daarna gaan persoonlijke motieven een rol spelen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat redenen om vrijwilligerswerk te doen voor deze vrouwen voornamelijk buiten henzelf ligt.

Bij de motivatie voor vrijwilligerswerk in georganiseerd verband moet er gekeken worden naar twee stappen. De eerste stap is de keus om vrijwilligerswerk te doen en de tweede stap is de keus voor welke organisatie en welk soort vrijwilligerswerk. Er zou gedacht kunnen worden dat de keus om vrijwilligerswerk te doen vooral gemotiveerd wordt door het geloof. De keuze wat voor vrijwilligerswerk en welke organisatie is afhankelijk van de noodzaak van het werk voor samenleving en medemens, gecombineerd met persoonlijke motieven.

Daarbij komt nog een ander aspect, welke voor niet-moslims niet van belang zijn, gericht op een onderdeel zijn van een subgroep of minderheid in deze samenleving. Hierdoor gaan motieven als het imago van de groep en als voorbeeldfunctie voor andere moslima's meespelen en kan er een sterkere motivatie ontstaan om actief te zijn voor de eigen groep vanuit de kennis van het geloof. Deze motieven hebben invloed op beide stappen.

3.2 Islam als inspiratie

Uit de vorige paragraaf is duidelijk geworden dat de islam als belangrijkste motivatie wordt gegeven om vrijwilligerswerk te doen. De vrouwen denken dat dit ook het geval is bij andere moslima's, maar dat niet alle vrouwen zich hier bewust van zijn, omdat het voor hen de dagelijkse manier van leven is. Daarnaast zijn ook niet alle vrouwen op de hoogte van wat de islam over dit onderwerp zegt.

Het vrijwillig inzetten voor de medemens en de maatschappij gebeurt voor de schepper. Hij zal belonen, misschien in dit leven, maar in ieder geval in het hiernamaals. Daarnaast is het ook zo dat er direct profijt van wordt ondervonden: 'als jij anderen goed behandelt zullen zij jou goed behandelen' en 'behandel andere kinderen goed, dan komt het je eigen kinderen toe'. Maar dit is niet waarvoor de vrouwen het doen, het is iets voor henzelf, tussen de persoon en Allah. Dit is ook een reden om er niet mee te pronken. Geïnterviewde 4 haalt nog aan dat de beloning van Allah wel een belangrijke motivatie is, maar dat je niet bij het doen van vrijwilligerswerk je zegeningen 'telt'.

Het doen van vrijwillige inzet wordt in de islam gezien als een manier om egoïsme te

verminderen en het liefhebben te bevorderen.

Als bron voor vrijwilligerswerk vanuit de islam wordt door de vrouwen het streven naar de het eigen maken van de eigenschappen van Allah gezien, waarvan barmhartigheid in deze context de belangrijkste is. Daarnaast dienen letterlijke teksten uit de Koran en overleveringen van de profeet als inspiratie.

De meningen zijn verdeeld over de vraag of vrijwillige inzet vanuit de islam een verplichting is. Het is wel duidelijk dat het aan moet sluiten bij de mogelijkheden en de vaardigheden die een individu heeft.

Samenvattend komt inspiratie voort uit:

- Beloning van Allah in het hiernamaals
- Letterlijke teksten uit de Koran
- Overleveringen van het leven van de profeet
- Eigenschappen van Allah - Barmhartigheid
- Vermindert egoïsme en bevordert liefhebben

In hoofdstuk 2.3 heb ik behandeld welke rol maatschappelijk participatie heeft binnen de islam. Hieruit is af te leiden dat de islam sterk sociaal ideaal gericht is, waarbij het handelen van de mens in verbinding met God is. Verder zijn de belangrijkste inspiratie punten uit de islam voor maatschappelijke inzet behandeld. De schrijvers van de behandelde theorie gaan ervan uit dat de islam voor moslims een belangrijk zingevingssysteem is voor het dagelijks leven. Het panel bevestigt dit en geeft aan dat de behandelde aspecten hen inderdaad motiveren en inspireren. Wanneer dit niet het geval is komt dit, volgens de vrouwen, voornamelijk door de onwetendheid van mensen, zij zijn niet goed op de hoogte van wat de Koran en soenna zegt.

3.3 Belemmeringen

In deze paragraaf behandel ik belemmeringen die de vrouwen van het panel en het interview zijn tegengekomen bij het doen van vrijwilligerswerk en redenen waarom zij denken dat andere moslima's nog niet zoveel vrijwilligerswerk doen.

Een belemmering welke waarschijnlijk in het algemeen geldt voor vrijwilligers, is het gebrek aan tijd. Jongeren hebben het vaak druk met opleiding en bijbaantjes. Getrouwde vrouwen hebben het vaak te druk met de zorg voor het gezin. De panelleden zien hier ook een verband met de achterstandspositie waarin bepaalde gezinnen zitten. Hierdoor ligt de prioriteit bij het geld verdienen. Dit is volgens de vrouwen ook een reden waardoor de eerste generatie weinig vrijwilligerswerk doet. Zij zijn naar Nederland gekomen om geld te verdienen, vrijwillige inzet zien zij hierdoor als iets nutteloos. Dit kan tevens een verklaring zijn waarom weinig mannen in de omgeving van de panelleden vrijwilligerswerk doen. Zij zijn meer gericht op geld verdienen. Eén van de panelleden heeft bij het beginnen met vrijwilligerswerk veel weerstand ondervonden van haar man. Uit ervaring weet zij en geïnterviewde 4 dat dit ook bij andere moslima's een belemmering is om vrijwilligerswerk te doen. De panelleden kunnen verschillende verklaringen bedenken voor de houding van deze mannen. Ten eerste het punt wat al eerder genoemd is, zij zien onbetaald werk als iets nutteloos. Ten tweede moet de prioriteit van de vrouw bij het gezin liggen en niet buitenshuis. Hij vindt dan dat ze teveel weg is. Daarbij kan een man zich druk maken om de omgeving. De sociale controle is in sommige wijken erg sterk. Dan is het van belang of de omgeving het accepteert of dat de man denkt dat de omgeving het accepteert. Hierbij spelen ook andere familieleden een rol, zoals ouders en schoonouders. Het kan ook van belang zijn of al meer vrouwen uit de omgeving vrijwilligerswerk doen. De vrouw zelf kan zich ook beperkt voelen door de druk van de omgeving.

De panelleden zijn het er over eens dat dit punt het meest te maken heeft met de mentaliteit van de man, dit verschilt sterk per persoon. Daarnaast zien ze wel een verandering optreden bij tweede en derde generatie mannen en wanneer vrouwen een hoger opleidingsniveau hebben wordt er ook meer toegelaten door de man.

Een ander punt waardoor mannen het belang van vrijwilligerswerk niet inzien heeft te maken met de zorg vanuit de overheid voor de burgers. Doordat er hier in Nederland veel voorzieningen

zijn, voelen zij zich weinig verantwoordelijk voor de zorg voor en het welzijn van de medemens. Een volgende belemmering voor vrouwen om vrijwilligerswerk te doen is dat het een te hoge drempel is, voornamelijk voor vrouwen die nog nooit buitenshuis hebben gewerkt. Ze zijn zich niet bewust van de dingen die zij kunnen en hebben weinig zelfvertrouwen. Het werken met mannen of met alleen maar mannen kan een drempel zijn. En soms kan taalproblemen een belemmering zijn. Daarnaast weten vrouwen vaak niet goed waar ze terechtkunnen en wat de mogelijkheden zijn om vrijwilligerswerk te doen.

De panelleden merken nog op dat er vaak wel een grote bereidheid is bij de vrouwen om zich in te zetten. Structureel vrijwilligerswerk kan soms lastig zijn omdat plannen niet echt in de cultuur van herkomst zit, dit geldt sterker voor de eerste generatie.

Samenvattend kunnen de volgende belemmeringen een rol spelen voor moslimvrouwen:

- Gebrek aan tijd
 - prioriteit bij opleiding en baan
 - prioriteit bij gezin
 - prioriteit bij geld verdienen
- Beperkt door man en omgeving
 - onbetaald werk nutteloos
 - man heeft de vrouw graag bij gezin
 - sociale controle
- Te hoogdrempelig
 - weinig zelfvertrouwen
 - niet bewust eigen vaardigheden
 - taalprobleem
 - werken met mannen
- Onbekendheid van de mogelijkheden op het gebied van vrijwilligerswerk

In de theorie over de islam zijn geen belemmeringen gevonden voor het doen van vrijwilligerswerk. Vanuit het panelgesprek is af te leiden dat belemmeringen voor het doen van vrijwilligerswerk voor hen en ook voor andere moslima's niet de oorsprong hebben in het geloof. De eerste belemmering, gebrek aan tijd, speelt waarschijnlijk niet alleen voor deze doelgroep een rol. Eén van de vrouwen uit het panel gaf wel aan dat het te maken heeft met de verandering van samenleving door migratie. In het land van herkomst zorgt de sociale omgeving voor de kinderen. Daar is meer vrijheid om weg te gaan en bijvoorbeeld je kind bij de buurvrouw te geven, dit is niet het geval in Nederland. Tevens door de onvertrouwde omgeving zijn vrouwen hierdoor meer aan huis gekluisterd.

Bij het tweede punt, beperkt door man en omgeving, wordt door het panel nog een kanttekening geplaatst. Het geloof kan hier helpen om met deze belemmering om te gaan. Wanneer de man en de omgeving zich bewust is van de stimulatie van vrijwillige inzet vanuit de islam, kan het tot gevolg hebben dat de vrouw hier meer vrijheid in krijgt. Geïnterviewde 4 voegt er vanuit haar rol als jongerenwerker aan toe dat wanneer een activiteit of vrijwilligerswerk in het kader van de islam plaatsvindt het 'thuisfront' hier eerder toestemming voor geeft.

Als we kijken naar de theorie over vrijwilligerswerk in 2.1, wordt duidelijk dat punten die genoemd worden bij 'te hoogdrempelig', worden verbeterd door het doen van vrijwilligerswerk. Door vrijwilligerswerk te gaan doen kan deze vicieuze cirkel doorbroken worden. De panelleden geven hierbij aan dat het van belang is de vrijwillige inzet zo laagdrempelig mogelijk te houden. Dit houdt in: dicht bij huis, bekende omgeving, niet te structureel, weinig contact met mannen en de werkzaamheden laten aansluiten op wat de vrouwen al kunnen.

In dit hoofdstuk heb ik de resultaten uit het panelgesprek en het interview beschreven. De vrouwen zien vrijwilligerswerk als arbeid of iets voor anderen doen zonder daar iets voor terug te krijgen. Dit kan via een organisatie zijn, maar ook ongeorganiseerd, voor bekenden en voor onbekenden. In tegenstelling tot de algemeen geldende definiëring rekenen zij hier ook

ongeorganiseerde inzet voor anderen onder, zoals mantelzorg. Het geloof is de belangrijkste reden voor het doen van vrijwilligerswerk. Zij willen zich graag inzetten voor 'zwakkeren' in de samenleving. Moslima's halen aspecten uit de islam die hen hiervoor inspireren, welke overeenkomen met de beschreven aspecten in de theorie in hoofdstuk 2. Als tweede spelen persoonlijke redenen een rol, zoals: voldoening, uitdaging en zelfontplooiing. Daarnaast noemden zij ook imagoverbetering van moslimvrouwen en het vervullen van een voorbeeldfunctie voor moslima's.

Vervolgens zijn de belemmeringen die vrouwen ondervinden of kunnen ondervinden bij het doen van vrijwilligerswerk aan de orde gekomen. Belemmeringen die mogelijk voorkomen zijn: gebrek aan tijd, beperkt door man/omgeving, te hoogdrempelig en onbekend met de mogelijkheden op het gebied van vrijwilligerswerk. De vrouwen hebben ook hun gedachten richting het vinden van oplossingen uitgesproken.

In dit hoofdstuk zijn niet alle resultaten gebruikt van de gesprekken. In het volgende hoofdstuk zullen ook fragmenten uit de gesprekken worden aangehaald.

4. Bijdrage van de CMV'er

In dit hoofdstuk zal ik eerst beschrijven wat een CMV'er is. De doelstelling van CMV wordt duidelijk en de verbinding met de doelstelling van mijn scriptie. Vervolgens licht ik vanuit mijn interpretatie toe wat de CMV'er kan bijdragen aan de bevordering van maatschappelijke participatie middels vrijwilligerswerk. Deze bijdrage beschrijf ik vanuit drie niveaus waar de doelstelling van CMV van toepassing op is. Hierin komen de competenties en eigenschappen van de CMV'er welke van belang zijn voor de vraagstelling naar voren. Tevens beschrijf ik welke concrete acties met betrekking tot het werven en binden van de doelgroep hieruit voortkomen. In de laatste paragraaf licht ik één methodiek toe die de CMV'er kan gebruiken wanneer hij werkt met moslimvrijwilligers.

4.1 De CMV'er

Wat is een CMV'er? Deze vraag lijkt in eerste instantie makkelijk te beantwoorden. Maar door de breedte van het werkveld en de veelzijdigheid van de klantgroepen is hier geen eenduidig antwoord op te geven. Onderstaande definitie gebruik ik in deze scriptie.

Het gaat bij Culturele en Maatschappelijke Vorming om agogische dienstverlening op cultureel en sociaal terrein. De agogische dienstverlening beoogt door middel van begeleiding, organisatie en beleid mensen te ondersteunen bij het vormen van zichzelf en het vormgeven van hun sociale en culturele situatie. Daarbij kan het gaan om individuen, groepen, organisaties en de samenleving in het geheel. Culturele en Maatschappelijke Vorming is gericht op het vergroten van handelingsmogelijkheden van individuen en groepen. De vorming vindt zo plaats dat de zelfwerkzaamheid en de zelfstandigheid worden bevorderd en de culturele en maatschappelijke potenties van deze groepen erdoor groeien. (...) Hun individuele en maatschappelijke positie moet er - waar nodig, wenselijk en mogelijk - beter van worden. Daarbij moeten mensen ook worden gestimuleerd tot actief burgerschap, tot het nemen van individuele en maatschappelijke verantwoordelijkheid. (Waal, de, 2001, 22)

Het doel van deze scriptie komt voort uit de algemene doelstelling van CMV. Deze doelstelling heb ik geformuleerd in hoofdstuk 1 'Verkenningsplan'. Met deze scriptie wil ik een bijdrage leveren aan de bevordering van maatschappelijke participatie van moslimvrouwen in Nederland, door middel van vrijwilligerswerk. Net als de doelstelling van CMV is deze gericht op verschillende niveaus; de samenleving in het geheel, de organisatie of professionals en het individu. Dit wordt in de algemene doelstelling nog aangevuld met groepen, welke ik achterwege heb gelaten. Ik heb voornamelijk het individu en moslimvrouwen als groep bekeken tijdens deze verkenning. Kennis hiervan kunnen de doelen op het gebied van het individu bereiken, doordat de professionals en organisaties hierop in kunnen spelen. Dit draagt bij aan het bereiken van de maatschappelijk gerichte doelstellingen.

Met deze scriptie wil ik de handelingsmogelijkheden van moslimvrouwen vergroten. Dit kan de CMV'er bewerkstelligen door agogische diensten aan te bieden in de vorm van begeleiding, organisatie en beleid, ter ondersteuning bij het vormen van zichzelf en bij de vormgeving van de sociale en culturele situatie van moslimvrouwen.

4.2 Bijdrage van de CMV'er

Om als professional bovengenoemde diensten aan te kunnen bieden is het van belang kennis te hebben van de leefwereld van het individu of de groep die bereikt moet worden. Aan de hand van de drie niveaus, individu, organisatie en maatschappij zal ik de resultaten geven van de verkenning naar de leefwereld van moslima's, waar deze scriptie de weerslag van is. Aan de hand van deze resultaten beschrijf ik diensten die de CMV'er kan leveren en welke competenties hij daarbij gebruikt. Deze kennis en diensten hebben uiteindelijk invloed op maatschappelijk niveau. Deze splitsing heeft vanzelfsprekend overlapping, maar ik heb hiervoor gekozen om het overzichtelijk te maken. In de slotbeschouwing zal ik vanuit het niveau van de organisatie

aanbevelingen doen voor CMV'ers en organisaties die werkzaam zijn of wil zijn met moslima's als vrijwilligersdoelgroep.

Individu

In samenwerking met verschillende klantgroepen is het van belang dat de CMV'er intercultureel werkt. Intercultureel werken gaat uit van een pluriforme cultuuropvatting en neemt daarbij culturele diversiteit als uitgangspunt. Dit houdt in dat de multiculturaliteit van Nederland als feit aanvaard wordt. Ervan uitgaan dat culturen geen vastomlijnde eenheden zijn die toe te schrijven zijn aan een volk, ras of godsdienst en dat er van binnen en van buiten uit voortdurend veranderingen plaatsvinden. Bij intercultureel werken gaat het om het respecteren van culturele verschillen, wat niet van één kant kan komen, wat van daaruit het leren omgaan en leren leven met verschillen en wederzijdse leerprocessen. Hiervoor staat de CMV'er in interactie met en bevordert communicatie tussen mensen uit verschillende culturen. Hierbij is een belangrijk vermogen vereist, het zich kunnen verplaatsen in de ander. CMV is in de kern een normatief beroep. Het vooronderstelt verbondenheid en engagement met mensen en erkenning van de eigenheid van elk individu, vanuit een normatieve visie op wat rechtvaardige maatschappelijke verhoudingen zijn.

Bij het werken met moslimvrouwen staat de CMV'er open voor eigenheid van deze doelgroep, die hij erkent en respecteert. Dit komt tot uiting door waar mogelijk aan te sluiten op motivatie vanuit cultuur en geloof. Maar daarnaast verliest hij niet de individuele verschillen van de doelgroep onderling en houdt hij oog voor de individuen als onderdeel van de gehele samenleving. Hier moet de CMV'er van op de hoogte blijven door continu contact te houden met deze groep.

Bij het aanbieden van agogische diensten zal de CMV'er eerst praktijkonderzoek dienen te verrichten. Hij oriënteert zich op de doelgroep vanuit de theorie en legt contact, waarbij hij oog heeft voor de interesses en behoeften van de doelgroep en sluit aan bij de individuele ervaringen, competenties en ontwikkelingsmogelijkheden. In deze scriptie heb ik een verkenning gemaakt op het gebied van de beweegredenen voor het doen van vrijwilligerswerk door moslimvrouwen. Opvallend is dat deze redenen gedeeltelijk afwijken van de 'standaard' vrijwilliger, welke maar minimaal wordt bewogen vanuit religieuze achtergrond voor het doen van vrijwilligerswerk. Moslimvrouwen geven aan dat de belangrijkste motivatie komt vanuit het geloof. De islam als zingevingssysteem bedeeft de mens ook een actieve rol toe op het gebied van inzet voor medemens, natuur en maatschappij. De Koran en soenna/hadith (overleveringen van de profeet) geven hier aanzet toe in de vorm van letterlijke teksten, voorbeelden uit het leven van de profeet, verinnerlijking van de eigenschappen van Allah, waarvan barmhartigheid als voornaamste in deze context en inzet zonder tegenprestatie; de beloning wordt van Allah verwacht in het hiernamaals. Dit resulteert in de motivatie zich te willen inzetten voor 'zwakkeren' in de samenleving. Als tweede spelen persoonlijke redenen een rol, zoals; voldoening, uitdaging, zelfontplooiing en structurering van het dagelijks leven. Daarbij spelen motieven mee gericht op het deel uitmaken van een 'subgroep' in Nederland, zoals imagoverbetering van moslima's en een voorbeeldfunctie voor andere moslimvrouwen. Tevens speelt motivatie gericht op het delen van kennis op het gebied van het geloof een rol.

Bij de werving van vrijwilligers is de CMV'er in staat om activerend op te treden. Dit wil zeggen veranderingen in de situatie van de doelgroep op gang brengen, het ontdekken van mogelijkheden en wensen om actief te worden van de doelgroep. Hierbij zal hij inspelen op de intrinsieke en extrinsieke motivatie van moslima's. Aangezien de motivatie van moslima's om maatschappelijk actief te zijn anders is dan de 'standaard' vrijwilliger zal de CMV'er hier ook anders op in spelen. Hierbij is het van belang op de hoogte te zijn van de achtergrond van de motivatie.

Bij het ontdekken van de mogelijkheden voor moslimvrouwen om actief te worden als vrijwilliger dient de CMV'er ook rekening te houden met belemmeringen waarmee de doelgroep te maken kan hebben. Tijdens mijn praktijkverkenning zijn er een aantal mogelijke belemmeringen naar voren gekomen:

- Gebrek aan tijd
 - prioriteit bij opleiding en baan
 - prioriteit bij gezin
 - prioriteit bij geld verdienen
- Beperkt door man en omgeving
 - onbetaald werk nutteloos
 - man heeft de vrouw graag bij gezin
 - sociale controle
- Te hoogdrempelig
 - weinig zelfvertrouwen
 - niet bewust eigen vaardigheden
 - taalprobleem
 - werken met mannen
- Onbekendheid van de mogelijkheden op het gebied van vrijwilligerswerk

De CMV'er zal zo mogelijk door de doelgroep of in samenspraak met de doelgroep de belemmeringen laten opheffen. Niet alleen bij de werving dient rekening gehouden te worden met de motivatie en belemmeringen, maar ook bij de begeleiding die de CMV'er kan bieden. De CMV'er zal bij de begeleiding een ontwikkelingsproces op gang brengen, met de nadruk op zelfwerkzaamheid van de vrijwilligers. Hierbij worden zij gestimuleerd zelf de belemmeringen te herkennen, formuleren, aan te pakken en eventueel in samenwerking met de CMV'er op te heffen. Bij het aanpakken en opheffen van belemmeringen is het van belang dat de CMV'er steun biedt en vertrouwen schept bij de individuen en moslimvrouwen als groep. Daarnaast moet hij ook rekening houden met mogelijke belemmeringen die voortkomen uit externe factoren, zoals de man en omgeving. Hierbij zoekt de CMV'er inclusief dienstbetoon. Dit wil zeggen dat hij mensen bij het proces betreft die nog niet betrokken zijn. Hij zoekt de tegenstanders op en zal in interactie met hen het draagvlak naar de achterban vergroten. Daarnaast zal hij de resultaten ook in het voordeel laten werken van andere groepen of de bredere doelgroep. Hierbij kan gedacht worden de moslimvrouwen als vrijwilliger in te zetten voor 'zwakke' groepen. Zij kunnen tevens als voorbeeldfunctie fungeren voor hun achterban. De CMV'er stelt zich dus ook op de hoogte van de positie van moslimvrouwen in hun omgeving en van de actuele processen en ontwikkelingen die hierbinnen plaatsvinden.

Organisatie

Niet alleen voor de samenleving in haar geheel maar ook voor de professional is de vrijwilliger van grote betekenis. Een CMV'er kan niet zonder mensen en organisaties werken. Goede relaties, waarbinnen agogische beïnvloeding plaats kan vinden, zijn daarbij essentieel. Binnen die relatie kunnen CMV'ers zich naar vrijwilligers verdienstelijk maken door hen te assisteren bij het rekruteren, organiseren en stimuleren. De CMV'er bevordert zo omstandigheden waar kansen zijn voor diversiteit, autonomie en zingeving langs eigen gekozen lijnen. (Spierts, M, 2000, 143)

CMV neemt vanuit de organisatie een intermediairpositie in tussen de eisen van de multiculturele samenleving (actieve inzet van burgers) en de wensen behoefte en verlangens van verschillende groepen burgers, waaronder moslima's. Daarnaast balanceert hij als evenwichtskunstenaar tussen de doelstelling van de organisatie en zijn klantgroepen. Bij de werving/rekrutering van vrijwilligers dient de CMV'er op de hoogte te zijn van de intrinsieke en extrinsieke motivatie van de doelgroep zodat hij hierop in kan spelen. Voor de werving doet de CMV'er praktijkgericht onderzoek naar de doelgroep. Deze verkenning is hier een begin of aanzet van. Bij moslimvrouwen is het van belang te weten dat zij hun belangrijkste motivatie halen uit de islam. Vanuit de islam wordt maatschappelijke inzet gestimuleerd, gericht op het helpen van 'zwakkeren' in de samenleving. Bij het werven van deze doelgroep ligt de voorkeur bij het benadrukken van dit aspect van het vrijwilligerswerk. Het moet duidelijk zijn wat het ideaal en het nut van het vrijwilligerswerk en de noodzaak voor de hulpbehoevenden. De vraag is hierbij of dit de rol van de CMV'er is. De CMV'er kan de vrouwen zelf activeren, maar als hij zelf geen moslim is en minimaal op de hoogte van de inhoud van islamitische teksten is het lastig de doelgroep van daaruit aan te spreken. De voorkeur kan

gegeven worden aan het inzetten van deskundigen of 'belangrijke' personen uit de geloofsgemeenschap om hen bewust te laten worden van de stimulatie vanuit het geloof en de noodzaak vanuit de samenleving. Dit kunnen vrouwen zijn die bewust met het geloof omgaan en ervaring hebben met het in de praktijk brengen en verinnerlijking van de islam. De vrouwen uit het panel hebben aangegeven dat 'gevraagd' worden de uiteindelijke aanzet gaf voor het doen van vrijwilligerswerk. De CMV'er kan deze tussenpersonen stimuleren en ondersteunen vanuit de organisatie.

Naast religieuze motivatie wordt er voorkeur gegeven aan vrijwilligerswerk dat inspeelt op persoonlijke motivatie zoals, uitdaging, voldoening, mogelijkheid tot ontplooiing. Om op de hoogte te zijn wat uitdaging en voldoening geeft zal de CMV'er continu in contact moeten staan met sleutelfiguren uit de doelgroep. Dit contact blijven onderhouden is ook van belang als de vrijwilliger al actief is, want deze aspecten veranderen. Daarbij verschilt het per vrijwilliger welke competenties zij al bezit en waar de ontplooiingsmogelijkheden zich bevinden. Om vrijwilligers te kunnen houden in een organisatie is structurele begeleiding noodzakelijk. De CMV'er heeft hierbij oog voor ontwikkelingsprocessen en ontplooiingsmogelijkheden van de vrouw en kan deze verbinden met kansen in het (vrijwilligers)werkveld.

De CMV'er is op de hoogte van de sociale kaart. Hij moet in contact staan met instellingen die de doelgroep in huis hebben en deze via instellingen en via sleutelfiguren benaderen. In deze verkenning zijn een aantal vindplaatsen naar voren gekomen: moskeeën, vrouwen- en moedercentra, consultatiebureaus, buurthuizen en basisscholen. De CMV'er is in staat contact te leggen en te onderhouden met externe organisaties en hierbij oog te hebben voor de belangen van beiden partijen. Hierbij kan er een netwerk opgezet worden van actieve moslimvrijwilligers of andere 'sleutelfiguren' die zich richten op het werven van leden uit de eigen gemeenschap. Om moslimvrouwen te werven en te binden is het van belang de aangeboden activiteit zodanig vorm te geven dat het aantrekkelijk is voor deze groep om zich in te zetten. Naast het inspelen op de motivatie moet het vrijwilligerswerk zo geprogrammeerd en georganiseerd worden dat het aansluit bij interessegebieden van de vrouwen en dat zij zo min mogelijk last hebben van belemmeringen. Deze interessegebieden zijn onderwerpen die raakvlakken hebben met de leefwereld van moslimvrouwen zoals opvoeding, kinderen, onderwijs, verzorging, gezondheid en thema's rondom islam. Rondom deze thema's vinden de vrouwen het tevens belangrijk om een rol te vervullen bij het overdragen van kennis aan andere moslimvrouwen. Er zijn specifieke randvoorwaarden te noemen voor moslima's om de activiteit zo laagdrempelig mogelijk te houden zoals dicht bij huis, te combineren met gezin/school/baan en weinig contact met mannen. Deze voorwaarden nemen gedeeltelijk de belemmering (genoemd bij 'Individu') weg. Om de belemmeringen als weinig zelfvertrouwen, slechte beheersing van de taal, niet bewust van eigen vaardigheden en het tegenwerken van man/omgeving zoveel mogelijk op te heffen, zal er zoals eerder genoemd structurele begeleiding gegeven moeten worden. Tijdens de begeleiding zal er aandacht besteed moeten worden aan deze punten. Er kan advies gegeven worden over de omgang met bepaalde situatie rondom de omgang met de man of met de omgeving of situaties waarin de vrouw onzeker is en weinig ervaring heeft. De vrouw zal ook groeien door de positieve aandacht en feedback die zij krijgt van de begeleider. Daarnaast heeft de professional zicht op het werk dat de vrouw doet en zal hij snel op de hoogte zijn van complicaties, zodat er tijdig actie op ondernomen kan worden. Het is van belang dat hij vorm geeft aan het groepsproces en daarnaast ook rekening houdt met de individuen. Daarbij laat hij ruimte voor diversiteit en brengt communicatie tussen individuen en groepen op gang en begeleidt dit. Hierbij kan gedacht worden aan contacten tussen de verschillende vrijwilligers binnen organisatie, waaronder moslimvrouwen. Dit levert een bijdrage aan onderling respect en acceptatie.

De belemmeringen die sommige mannen en sommige personen uit de omgeving van de vrouw kunnen geven, kunnen mijn inziens vanuit het geloof weggenomen worden. Wanneer deze mannen op de hoogte gebracht worden van wat de islam zegt over de maatschappelijke 'plicht' van moslims en wanneer hij op hoogte is van het maatschappelijk nut van vrijwilligerswerk kan zijn houding tegenover vrijwilligerswerk veranderen. Dit kan leiden tot de acceptatie van en stimulatie voor het doen van vrijwilligerswerk. 'Belangrijke' personen uit de geloofsgemeenschap kunnen hierbij een rol vervullen, zij kunnen mannen erbij betrekken en op de hoogte stellen van het nut van vrijwilligerswerk. De CMV'er dient goed in contact te staan met deze sleutelfiguren en hen van de noodzaak van samenwerking te overtuigen. Essentieel is oog te

hebben voor het belang van de samenwerking voor de sleutelfiguren. Personen die een rol kunnen spelen in het ontcrachten van de tegenwerking van man of omgeving kunnen zijn: het bestuur van de moskee, de Imam of succesvolle moslims in bijvoorbeeld de politiek. Daarnaast dragen voorbeeldvrouwen bij aan de acceptatie. Dit zijn vrouwen die al actief zijn als vrijwilliger in de omgeving van de desbetreffende persoon. Zij zorgen ervoor dat het bekender en meer geaccepteerd wordt in de gemeenschap.

Bij het vrijwilligerswerk, maar ook bij de activiteiten daaromheen, zoals bijeenkomsten, is het aan te raden de vrouwen te betrekken bij het organiseren en programmeren. Er kan gedacht worden aan themabijeenkomsten gericht op bijvoorbeeld bepaalde aanpak vanuit het geloof of deskundigheidsbevordering gericht op deze specifieke doelgroep, zoals bijvoorbeeld hoe omgaan met druk van omgeving sociale controle, nee-zeggen. Er moet rekening mee gehouden worden dat deze activiteiten inhoudelijk en ook de vorm gedeeltelijk niet hetzelfde zullen zijn als voor vrijwilligers met een andere achtergrond. Wanneer er vrijwilligers actief zijn met verschillende achtergronden zal hier een combinatie in gezocht moeten worden.

De CMV'er moet vanuit de organisatie ook alert zijn op signalen vanuit de vrouwen. Zij weten zelf het beste wat er speelt in de eigen gemeenschap en zijn goed in staat hulpvragen aan te pakken. Het is de taak van de CMV'er hierop in te spelen en initiatieven vanuit de doelgroep zelf te ondersteunen en bij te dragen aan de vormgeving. Een signaal wat vanuit deze verkenning is gekomen is het op grote schaal plaatsvinden van mantelzorg. Hier zou in een georganiseerd verband vorm aan kunnen geven worden.

Maatschappij.

Zoals in hoofdstuk 2 'Theoretische benadering' is te lezen is de vrijwilliger van groot belang voor de maatschappij, met als belangrijke functie dat het inspeelt op noden van 'zwakkeren' in de samenleving.

Wanneer het vrijwilligersbestand van een organisatie divers van achtergrond is en dus ook moslima's actief heeft, zal dit waardevol zijn voor de maatschappij.

In de eerste plaats omdat kennis die deze groep heeft met betrekking tot hun gemeenschap van essentieel belang is bij de omgang en benadering van die groep. Zij weten als ervaringsdeskundigen of/en doordat zij in contact staan met leden in hun gemeenschap, welke belemmering of moeilijkheden migranten tegenkomen bij het vormgeven van het dagelijks leven in Nederland. Organisaties en overheden kunnen met deze kennis hun aanbod en beleid beter afstemmen op deze doelgroep. Doordat moslimvrijwilligsters participeren in de civiele samenleving zijn zij beter bereikbaar als gesprekspartner in debatten en dialogen over bijvoorbeeld integratie of het vormgeven van een religieus leven. De CMV'er kan zo een rol vervullen in het vertalen van het beleid naar deze groep en andersom kan hij aanbevelingen doen aan beleidsmakers vanuit de kennis en het contact met deze doelgroep.

Daarnaast kunnen moslimvrijwilligsters als sleutelfiguur fungeren. Zij komen makkelijk in contact met bijvoorbeeld geïsoleerde migrantenvrouwen in Nederland. Dit maakt hen beter bereikbaar voor organisaties en overheden. Zoals bij het organisatieniveau al genoemd is, kunnen moslimvrijwilligers een rol spelen in het aan sporen van andere moslima's tot maatschappelijke participatie.

De CMV'er kan een netwerk opzetten met actieve moslimvrouwen die enerzijds aanspreekbaar zijn voor de eigen gemeenschap en anderzijds voor organisaties en overheden. Zij kunnen zo met ondersteuning van de CMV'er intermediair zijn tussen deze partijen. Hierbij activeert en stimuleert de CMV'er deze groep om zo veel mogelijk zelfstandig op te komen voor de belangen van de eigen gemeenschap.

De meerwaarde van de inzet van moslimvrouwen als vrijwilliger voor de maatschappij is ook het zichtbaar worden van deze groep. Zij komen meer in contact met niet-moslims. Kennis van de ander en ontmoeting bevordert de onderlinge acceptatie. Het gezamenlijk inzetten voor een ideaal draagt bij aan gevoel van verbondenheid van burgers onderling. Het concrete gedrag en handelen vanuit de islam wordt zichtbaar, dit vermindert de onwetendheid over de islam bij niet-moslims. Onder begeleiding van de CMV'er kan er een proces van dialoog op gang gebracht worden, dit bevordert de wederzijdse integratie.

4.3 Methodieken

In de eerdere paragrafen van dit hoofdstuk en ook in het praktijkgedeelte zijn een aantal termen meerdere malen naar voren gekomen. Dit zijn intermediair, voorbeeldfunctie, peer-educator/mediator en rolmodel. Alle deze functies zijn gericht op een actieve rol van iemand uit de doelgroep, met betrekking op voorlichting, bemiddeling, activering van de eigen gemeenschap. De panelleden hebben aangegeven dat zij het belangrijk vinden ook andere moslimvrouwen te activeren voor vrijwilligerswerk om zodanig hun positie te versterken en het imago van moslimvrouwen te verbeteren. Daarbij is ook gebleken dat 'gevraagd worden door bekenden' door de panelleden als beste wervingsmethode is ervaren. Dit is een duidelijk signaal wat opgepakt moet worden door CMV en waar een CMV'er een bijdrage aan kan leveren. De CMV'er heeft kennis van de bovengenoemde termen. Ik behandel niet al deze rollen, maar geef een korte weergave van de functie intermediair.

De informatie is afkomstig uit een brochure van Stichting Vluchtelingenwerk Delft (, Doeleman, W, Keulen, van, A, Bureau MUTANT 2001). De brochure richt zich op vluchtelingen als intermediair. De intermediairs in de brochure hebben geen (formele) opleiding gehad, maar worden wel betaald, zij worden paraprofessionals genoemd. Dit is afwijkend van vrijwilligers die als intermediair fungeren, waar het in deze scriptie om gaat. Maar de kenmerken zijn vrijwel gelijk en toepasbaar op de doelgroep vrijwilligers.

Intermediairs werken voor de eigen gemeenschap, soms ook voor groepen die dezelfde taal spreken of voor een bredere allochtone gemeenschap. De term 'intermediair' duidt op de inhoud van de functie die verricht wordt; het vervullen van een brugfunctie tussen de eigen gemeenschap en een Nederlandse instelling of de Nederlandse samenleving. De precieze inhoud van het werk hangt af van het type dienstverlening van de instelling waar zij werken. Het verschil tussen een betaalde intermediair, een paraprofessional en een vrijwillige intermediair kan zitten in de taak die zij hebben naar de instelling. Paraprofessionals hebben de taak de instelling te informeren over de doelgroep, zij zijn in dienst van de instelling. Bij de vrijwillige intermediairs ligt deze taak niet per definitie vast en kan de nadruk meer liggen op het werken richting de eigen gemeenschap. De centrale rol van de intermediair is bruggenbouwer. In de brochure worden verschillende functies van intermediair onderscheiden:

- Voorlichter; een intermediair geeft enerzijds informatie en voorlichting over de werkwijze van de (Nederlandse) instelling aan de doelgroep (de eigen gemeenschap) en anderzijds informatie en voorlichting over de eigen gemeenschap aan professionals binnen de instelling
- Gids; een intermediair geeft praktische ondersteuning aan de eigen gemeenschap bij het gebruik maken van de diensten van de instelling
- Bemiddelaar; een intermediair bemiddelt daar waar nodig tussen doelgroep en instelling en behartigt daarbij de belangen van beiden.

Motieven voor instelling om met intermediairs te werken zijn in de meeste gevallen afkomstig van de constatering dat de dienstverlening aan de desbetreffende groepen niet naar wens verloopt. Taal en cultuurverschillen kunnen de communicatie tussen beide groepen bemoeilijken. Een intermediair uit de desbetreffende gemeenschap legt over het algemeen makkelijker contact met de leden uit de groep. Intermediairs kunnen daarnaast ook de zelfredzaamheid en de mondigheid van de leden van de doelgroep bevorderen en als rolmodel fungeren. Tevens kunnen zij de eenheid bevorderen binnen de gemeenschap zelf, moslimvrouwen of vrouwen met dezelfde culturele achtergrond voelen zich niet per definitie één, dat is een illusie. De intermediair is gericht op het versterken van onderlinge banden en benadrukken van overeenkomsten.

De motieven om intermediair te worden komen vaak voort uit de betrokkenheid bij de eigen gemeenschap. Zij vinden het belangrijk dat de leden uit de gemeenschap een betere positie verwerven. Daarnaast zijn redenen: het doen van zinvol werk en werkervaring opdoen.

Er zijn verschillende verbanden te leggen tussen de rol van intermediair en de resultaatgegevens van deze verkenning.

Er zijn overeenkomsten tussen de redenen van de moslima's uit het panel en de mogelijke

motivatie van intermediairs. De panelleden hebben aangegeven dat zij een voorbeeld functie willen vervullen naar andere moslima's en dat zij zich graag in willen zetten voor 'zwakkeren' in de samenleving, waaronder ook leden uit hun gemeenschap. Beide kan middels het intermediairschap. Daarnaast hebben zij ook als motivatie ontplooiingsmogelijkheden gegeven, dit kan tevens via deze functie. Moslima's kunnen bijvoorbeeld als gids optreden bij het ondersteunen van vrijwillige initiatieven vanuit de eigen gemeenschap. Zij kunnen als bemiddelaar optreden tussen de instelling en de gemeenschap en zo de instelling voorzien van kennis van de doelgroep en de belangen behartigen van (leden uit) de gemeenschap. Moslima's kunnen de rol van voorlichter op zich nemen en hierbij de doelgroep informeren over belangrijke thema's en onderwerpen, eerder genoemd in dit hoofdstuk. Daarnaast kunnen moslima's als intermediair ook een bijdrage leveren in het werven van andere moslimvrouwen voor vrijwilligerswerk. Hierbij kan gedacht worden aan de voorlichtende rol richting man en de vrouw zelf, om hen bewust te maken van stimulatie vanuit het geloof voor het doen van vrijwilligerswerk. De belemmering vanuit de man wordt weggenomen en de vrouw kan gemotiveerd worden en op de hoogte gebracht van de mogelijkheden op het gebied van vrijwilligerswerk.

De rol van de CMV'er is activerend en ondersteunend. Hij biedt de faciliteiten en de randvoorwaarden voor het intermediairschap. Hij begeleidt de intermediair in zijn groeiprocessen en ondersteunt deze, vanuit zijn eigen ervaring, bij het balanceren tussen meerdere belangen.

In dit hoofdstuk heb ik de algemene doelstelling van CMV met dooruit voortvloeiend de doelstelling van deze scriptie beschreven. In paragraaf 4.2 heb ik de resultaten van de verkenning ingedeeld in drie niveaus individu, organisatie en maatschappij. Het individu is gericht op de kennis van de achtergrond en leefwereld die van belang is bij de activering voor vrijwilligerswerk. Hier dient de CMV'er zijn diensten op aan te bieden. Bij de organisatie heb ik beschreven wat de CMV'er kan bijdragen vanuit zijn competenties. Het niveau de maatschappij geeft aan wat de meerwaarde is van de activering van moslima's en wat de genoemde acties vanuit de organisatie tot resultaat kunnen hebben.

In paragraaf 4.3 heb ik één van de methodieken beschreven die aansluit bij de leefwereld, behoefte en mogelijkheden van moslima's bij het doen van vrijwilligerswerk; de positie van intermediair.

Vanuit de resultaten van de verkenning zijn een aanknopingspunten gekomen, waar een taak ligt voor de CMV'er en voor (vrijwilligers-)organisaties. In de slotbeschouwing leidt dit tot een aantal aanbevelingen.

5. Slotbeschouwing

De maatschappelijke opdracht van de CMV'er is het bieden en vormgeven van ondersteuning aan individuen en groepen zodat zij kunnen participeren in en betrokken blijven bij actuele en toekomstige ontwikkelingen in de samenleving. Hierbij heeft de CMV'er extra aandacht voor bepaalde 'risicogroepen' en 'zwakkeren' in de samenleving. De CMV'er richt zich op moslimvrouwen omdat een groot deel van hen door migratie of migratie van de ouders een achterstand hebben opgelopen bij het vormgeven van hun leven in deze samenleving en daarbij hebben zij in vergelijking met de dominante cultuur een afwijkende geloofsovertuiging. Om maatschappelijke participatie in de vorm van vrijwilligerswerk te bevorderen sluit de CMV'er aan bij intrinsieke motivatie en de leefwereld van moslima's.

Middels de beantwoording van de vraagstelling *Hoe kan een CMV'er vrijwilligerswerk door moslimvrouwen in Nederland bevorderen en daarbij de islam als aanzet gebruiken?* wil ik een bijdrage leveren aan de maatschappelijke participatie en daarmee positieverbetering in de Nederlandse samenleving van moslimvrouwen. Deze doelstelling is op drie niveaus van toepassing; op het individu, de organisatie of professional en de maatschappij.

Vrijwilligerswerk is werk dat in enig georganiseerd verband onverplicht en onbetaald wordt verricht ten behoeve van anderen of de samenleving. De definiëring van vrijwilligerswerk is heel breed en de begrenzing wordt onder invloed van allerlei maatschappelijke ontwikkelingen aan alle kanten opgerekt. In de theorie wordt een duidelijk onderscheid gemaakt met mantelzorg, waarbij familieleden, burens, kennissen op vrijwillige, onbetaalde en informele basis voor zieke en gehandicapte personen zorgen. Het verschil met vrijwilligerswerk is dat dit ongeorganiseerd gebeurt en er sprake is van een relatie hulpbehoevende en dezorger. De moslima's die mee hebben gewerkt aan deze verkenning geven aan dat zij mantelzorg en andere vormen van ongeorganiseerde activiteiten voor de medemens wel als vrijwilligerswerk beschouwen. Dit wordt veel gedaan binnen de islamitische gemeenschap.

Opvallend is dat de redenen voor het doen van vrijwilligerswerk vanuit de theorie voornamelijk gebaseerd zijn op de behoefte van de vrijwilligers zelf en niet zozeer vanuit de noodzaak uit de samenleving. Bovendien is ook maar hooguit 20% van de vrijwilligers gemotiveerd vanuit religieuze overtuiging.

Vrijwilligerswerk levert een bijdrage aan maatschappelijke betrokkenheid en zelfontplooiing van individuen en groepen. Het is een vorm van maatschappelijke participatie. Onder maatschappelijk participatie wordt verstaan het deelnemen aan de samenleving van (groepen) burgers, zoals het hebben van werk, volgen van onderwijs, betrokken zijn bij leefbaarheid van de eigen omgeving. Maar ook dit begrip is onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen. Participatie krijgt meer een sociale en culturele vorm, wat zich richt op het actief deelnemen aan de civiele samenleving. Binnen deze ruimere definiëring is ook een onderscheid te maken tussen formele en informele participatie.

De islam als zingevingsysteem bedeeft de mens ook een actieve rol toe op het gebied van inzet voor medemens, natuur en maatschappij. De Koran en soenna/hadith (overleveringen van de profeet) geven hier aanzet toe in de vorm van letterlijke teksten, voorbeelden uit het leven van de profeet, verinnerlijking van de eigenschappen van Allah, waarvan barmhartigheid als voornaamste in deze context en inzet zonder tegenprestatie, de beloning wordt van Allah verwacht in het hiernamaals. Moslima's halen hun inspiratie voor het doen van vrijwilligerswerk in de eerste plaats vanuit het geloof. Dit resulteert in de motivatie zich te willen inzetten voor 'zwakkeren' in de samenleving. Als tweede spelen persoonlijke redenen een rol, zoals voldoening, uitdaging en zelfontplooiing. Daarbij spelen motieven mee gericht op het deel uitmaken van een 'subgroep' in Nederland, zoals imagoverbetering van moslima's en een voorbeeldfunctie voor andere moslimvrouwen. Er zijn verschillende belemmeringen bij voor het doen van vrijwilligerswerk: gebrek aan tijd, beperkt door man/omgeving, te hoogdrempelig en onbekendheid van de mogelijkheden op het gebied van vrijwilligerswerk.

De CMV'er bezit verschillende competenties die bij het activeren van moslimvrouwen voor het doen van vrijwilligerswerk van belang zijn. De CMV'er biedt agogische diensten aan in de vorm

van begeleiding, organisatie en beleid ter ondersteuning bij het vormen van zichzelf en bij de vormgeving van de sociaal culturele situatie van moslimvrouwen.

Bij het organiseren en programmeren van vrijwilligerswerk voor moslimvrouwen is het van belang aan te sluiten op bovengenoemde motivatie in combinatie met de interessegebieden van moslimvrouwen. Prioriteit moet gesteld worden bij het opheffen van externe belemmeringen voor de vrouw, door middel van het betrekken van de omgeving en de randvoorwaarden van de activiteit aan te passen op de wensen van de groep. Interne belemmeringen zullen met name in de vorm van begeleiding aan de orde komen. Bij het vormgeven van het vrijwilligerswerk zal de doelgroep betrokken moeten worden. Daarnaast is het wenselijk ondersteuning te geven bij eigen initiatieven. In het kader van vrijwilligersbeleid van organisaties is het van belang op de hoogte te zijn van de leefwereld van moslimvrouwen en onderzoek te doen naar actuele ontwikkelingen. Hieronder beschreven punten zijn aanbevelingen voor organisaties en professionals voor het werven van en werken met islamitische vrijwilligsters.

- Het is essentieel dat een organisatie die moslimvrijwilligers wil werven eerst nagaat of het soort vrijwilligerwerk aansluit bij de interesses van vrouwen. Deze interessegebieden zijn: opvoeding, kinderen, onderwijs, verzorging, gezondheid en thema's rondom islam. Daarnaast is uit deze verkenning naar voren gekomen dat de vrouwen het belangrijk vinden om als voorbeeldfunctie te dienen voor andere moslima's en zij willen naar de maatschappij toe zich inzetten om hun imago te verbeteren. De vrouwen zijn tevens gemotiveerd om hun kennis over te dragen aan andere moslimvrouwen. Om op de hoogte te zijn van de interesses van moslima's is het van belang in contact te staan met de doelgroep of enkele personen uit de doelgroep. Daarnaast dient hier geregeld onderzoek naar gedaan te worden.
- Bij de activering van moslima's dient de organisatie aan te sluiten bij de motivatie van deze groep voor vrijwillige inzet. Vanuit de islam wordt dit gestimuleerd gericht op het helpen van 'zwakkeren' in de samenleving. Bij het werven van deze doelgroep ligt de voorkeur bij benadrukken van dit aspect van het vrijwilligerswerk. Vervolgens dient dit gekoppeld te worden aan persoonlijke motivatie zoals uitdaging, voldoening en mogelijkheid tot ontplooiing.
- Het is raadzaam moslimvrouwen meer te informeren over de mogelijkheden op het gebied van vrijwilligerswerk. De vrouwen zijn vaak niet op de hoogte van de mogelijkheden en organisaties die er zijn. Daarnaast zijn veel vrouwen ook niet op de hoogte van de stimulatie vanuit de islam voor het leveren van maatschappelijke inzet. Het informeren over de mogelijkheden van vrijwilligerswerk is een taak van (vrijwilligers-)organisaties. Zij zouden hierbij gebruik kunnen maken van actieve moslima's. Zij hebben al een ingang en het vertrouwen bij de gemeenschap, waardoor zij andere vrouwen makkelijker bereiken en kunnen activeren. Zij kunnen als intermediair fungeren tussen doelgroep en organisatie. Organisaties kunnen een netwerk opbouwen van vrouwen uit verschillende gemeenschappen bijvoorbeeld aan de hand van verschillende moskeeën, zelforganisaties, wijken of etnische achtergronden. Bij het opbouwen van zo'n netwerk kunnen ook meerdere organisaties betrokken worden. Het netwerk wordt dan een intermediair tussen moslimvrouwen die geactiveerd (moeten) worden en verschillende (vrijwilligers-)organisaties. Dit netwerk kan tevens inspelen op de onwetendheid van vrouwen op het gebied van de islam. Hierover kan voorlichting gegeven worden. De vrouwen uit het netwerk fungeren als voorbeeldfunctie of rolmodel voor de andere moslima's.
- Het is organisaties aan te raden te investeren in het opbouwen en onderhouden van een netwerk met 'vindplaatsen' van moslima's. Deze vindplaatsen zijn onder andere: moskeeën, vrouwen- en moedercentra, consultatiebureaus, buurthuizen en basisscholen. Het is van belang deze instellingen als samenwerkingspartners te zien, om via hen te werven en op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen binnen de gemeenschap.
- Vrijwilligersorganisaties kunnen moslima's activeren en ondersteunen bij het vormgeven van vrijwillige initiatieven. Organisaties hebben vaak weinig zicht op signalen vanuit de

islamitische gemeenschap. Zij zijn nauwelijks op de hoogte van de problemen, pas wanneer het uit de hand dreigt te lopen komt het bij instellingen terecht. Door contact te hebben met vrouwen uit de gemeenschap kan hier eerder op ingespeeld worden. Veel moslimvrouwen doen dit zelf al door middel van het bieden van hulp aan familie en kennissen. Hier zou een structurele en georganiseerde vorm aan gegeven kunnen worden. Organisaties dienen deze initiatieven en activiteiten te ondersteunen, dit kan in de vorm van kennis, middelen en begeleiding. Waarbij tevens gebruikt gemaakt kan worden van intermediairs en peer-educators/mediators. Een opvallende signaal is dat mantelzorg erg veel voorkomt onder moslims. Door dit georganiseerd te laten plaatsvinden kan het geprofessionaliseerd worden. De vrijwilligers kunnen ondersteund worden en kennis kan worden gedeeld. Daarnaast kan er een grotere groep bereikt worden als er vervolgens ook aan werving wordt gedaan.

- Een belangrijke rol voor organisaties is weggelegd in het minimaliseren van belemmeringen voor moslima's bij het actief worden als vrijwilliger. Een extrinsieke belemmering kan de weerstand van de man zijn. Deze weerstand kan weggenomen worden door middel van kennisoverdracht van de stimulering van maatschappelijke inzet door de islam. Dit kan worden gedaan door intermediairs of peer-educators, waarbij iemand uit de eigen gemeenschap actief wordt ingezet om bijvoorbeeld via voorlichting de man bewust te maken van de noodzaak en 'plicht' van vrijwilligerswerk. De weerstand van de man kan tevens verminderd worden door hem op de hoogte te stellen van de vertrouwde omgeving waarin het vrijwilligerswerk plaatsvindt, zoals bijvoorbeeld alleen onder vrouwen.
- Organisaties zouden een actieve rol in moeten nemen naar beleidsmakers. De organisatie heeft de kennis en het contact met de doelgroep. Zij moeten de overheid en gemeenten op de hoogte stellen van ontwikkelingen en signalen uit de praktijk. Daarnaast moeten zij hen ook wijzen op het belang van de inzet van deze doelgroep, opdat zij niet vergeten worden.

Onder moslimvrouwen is er een grote bereidheid zich belangenloos in te zetten voor de medemens. Als organisaties en professionals de vrouwen benaderen vanuit hun potenties en religie en afstemmen op hun leefwereld, ligt er een kans om een veelal nog onaangesproken doelgroep te bereiken. De vrouwen zelf, andere moslima's, organisaties en de maatschappij hebben baat bij maatschappelijke participatie van moslimvrouwen. Een groep waarvan kennis en ervaring goed benut kan worden.

Literatuur

- Daal, H.J., van, Vademecum Vrijwilligerswerk door allochtonen, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 1995.
- Dam, C, van, Govaart, M, M, Wiebes, P, Zicht op zorg en welzijn Vrijwilligers, NIZW, Utrecht, 1998.
- Doeleman, W, Keulen, van, A, Bureau MUTANT, Brochure Stichting Vluchtelingenwerk Delft, 2001
- Hardeman, E, Voor de verandering... : trendrapport vrijwilligerswerk, NOV, Utrecht, 1998.
- Heinsius, J, Basisboek vrijwilligersmanagement, Coutinho, Bussum, 1998.
- Internet: Instituut voor islamitisch activeringswerk Ihsan, www.ihsan.net
Gelezen: april 2004
- Internet: NIZW, www.nizw.nl
Gelezen: april 2004
- Internet: De Samenwerkende Organisaties voor Maatschappelijk activeringswerk, www.som.net
Gelezen: april 2004
- Landelijk Opleidingsoverleg CMV, Alert en ondernemend, Utrecht, 1999.
- Markant, De Samenwerkende organisaties voor Maatschappelijk activeringswerk SOM, 's Hertogenbosch, jaargang 2003, nummer 3.
- Spierts, M (red.), Balanceren en stimuleren, Elsevier/De Tijdstroom, Maarsen, 1998.
- Spierts, M (red.), Beroep in ontwikkeling, Elsevier/De Tijdstroom, Maarsen, 1998.
- Spierts, M (red.), Werken aan openheid en samenhang, Elsevier, Maarsen, 2000.
- Waal, V, de, Uitdagend leren, Coutinho, Bussum, 2001.
- Werf, S, van der, Allochtonen, Coutinho, 2000, Bussum.